

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu  
Odsjek za sociologiju  
Studijska grupa: sociologija

**Ulrich Beckova koncepcija „društva rizika“ i njeni dosezi u sociološkoj teoriji XXI st.- Konstrukcija i vladanje krizama u savremenom društvu**

ZAVRŠNI MAGISTARSKI RAD

Mentor:  
Doc. Dr. Tomislav Tadić

Kandidat:  
Meho Karavdić

Sarajevo, 2021

# SADRŽAJ

1 ABSTRACT .....	2
2 UVOD.....	3
2.1 PODRUČJE ISTRAŽIVANJA.....	3
2.2 ISTRAŽIVAČKA HIPOTEZA .....	4
2.3 METODOLOGIJA I TEORIJSKI OKVIR .....	4
3 DRUŠTVO RIZIKA: MODERNA KAO ISHODIŠTE RIZIKA.....	6
3.1 UVOD.....	6
3.2 MODERNOST I NAPREDAK: O DRUŠTVU ONTOLOŠKE NESIGURNOSTI ...	8
3.3 MODERNIZACIJA KAO INSTRUMENTALIZACIJA ZNANJA .....	13
3.4 ZAKLJUČAK.....	20
4 SVJETSKO KAPITALISTIČKO DRUŠTVO KAO SVJETSKO RIZIČNO DRUŠTVO..	22
4.1 UVOD.....	22
4.2 GLOBALITET, GLOBALIZAM I GLOBALIZACIJA .....	23
4.3 KAPITALIZAM I EKSPLOTACIJA RIZIKA .....	27
4.4 ZAKLJUČAK.....	30
5 ODSUSTVO MEHANIZAMA KONTROLE I SANACIJE: NESIGURNO DRUŠTVO ..	32
6 ZAKLJUČAK.....	39
7 LITERATURA .....	43

# 1 ABSTRACT

U radu analiziram savremeno društvo koje je zbog uticaja modernizacije i globalizacije postalo dinamično i prema tome proizvodi rizike koji nas sve ugrožavaju i pogađaju, te shodno tome dovode pojedinca u stanje neizvjesnosti i nesigurnosti. Polazeći od Ulrich Beckovih ideja, želim pokazati konceptualno viđenje pojma rizika koji doprinosi *ontološkoj nesigurnosti* i neizvjesnosti kroz koje društvo prolazi, uključujući koncept savremenih događaja u svijetu vezanih za širanje virusa COVID-19. U radu se aludira i na relativnu kontrolu i usmjeravanje rizika koja, prema tome, može da ode i u nekontroliranu anarhiju. Ukazujem na važnost uticaja modernizacije i ideje napretka u okviru kojih je prikazan odnos tradicionalnog vs. modernog, potencirajući kako je upravo ista provedena na krilima znanosti i tehnološkog razvoja. Prema tome ukazujem na veliki uticaj ekonomskih aktivnosti i kapitalizma koji ima svoje temelje u modernizaciji, a čija je svrha i ultimativni cilj maksimalizacija profita. Nastojim pokazati i krizu znanosti koja po automatizmu znači i krizu u mišljenju koja dolazi do izražaja u savremenim okolnostima kada na obzoru imamo rizike koje ne možemo posmatrati jednodimenzionalno. Analiziram i triangulaciju pojmova globalitet, globalizam i globalizacija koji su nužni za razumijevanje cjelovite slike uticaja globalizacije na društveni poredak koja je između ostalog poistovjećena sa ideologijom neoliberalizma. Prema tome, konstatujem kako su takvi procesi uveliko doveli do odsustva regulacije te decentralizacije politike, što prema tome otežava uspostavljanje kontrole i konkretnog odgovora na pandemiju prouzrokovanu korona virusom.

Ključne riječi: Ulrich Beck, modernizacija, globalizacija, kapitalizam, rizik, COVID-19, individualizacija, privatizacija, nesigurnost.

## 2 UVOD

### 2.1 PODRUČJE ISTRAŽIVANJA

Rad se bavi istraživanjem fenomena rizika koji je prošao transformaciju kroz različite periode i na taj način uticao na društvo oblikujući živote pojedinaca, što za posljedicu ima „neosigurano“ društvo. U radu se istražuju različite forme rizika te se prema tome kroz koncept modernizacije i globalizacije posmatra ideja napretka koja je bila dobra podloga za razvoj tehnike i tehnologije upotrebene za ovladavanje prirodom, a poslije i čovjekom. To podrazumijeva da su i rizici šansa za profit koji su ekonomski obojeni, prema čemu imamo odnos moći transnacionalnih korporacija i države.

Dovodi se u pitanje kontrola i uspostavljanje adekvatnih mehanizama koji su trebali društvu osigurati ambijent i ugodan život koji obećava napredak i razvoj znanosti. Pokazuje se da je savremeno društvo je sve samo ne sigurno društvo, pri čemu se manifestuju sve veće socijalne i ekonomske diferencijacije.

Aktualnost teme je vidljiva iz savremenih događaja kojima je svijet planetarno pogođen, novim neprijateljem COVID-19, pri čemu je veoma teško pratiti njegovu cirkulaciju i sumirati posljedice koje iza sebe ostavlja. Pandemija koju je prouzrokovao korona virus podrazumijeva novu stvarnost savremenog doba. Društvu prijete nova neizvjenost i nesigurnost što uzrokuje konfuzno stanje pri čemu se javlja tendencija prilagođavanja na novu svakodnevicu na koju nas je Ulrich Beck ranije upozoravao. Pri tome, reaktualizira se sociologija i sociološki koncepti, koji su predviđali i upozoravali na slične scenarije. Ukratko rečeno, reaktualizacija Beckove sociologije je pokušaj reaktualizacije značaja sociološkog istraživanja.

## 2.2 ISTRAŽIVAČKA HIPOTEZA

Istraživačka hipoteza rada polazi od toga da savremeno globalno društvo i procesi globalizacije povezani s njim strukturalno proizvode rizike i krize koji su neprestana prijetnja društvenom poretku, prožimajući život nesigurnošću i jezom o neizvjesnosti sutrašnjice, bez da se uopće i radi na proizvodnji mehanizama globalnog nošenja s rizicima i krizama; savremeno društvo dovodi u pitanje tradicionalne mehanizme koordinacije i sanacije, ispoljavajući u praksi svo licemjerje dominantnih diskursa. Ciljevi rada, prema tome, su:

- Pokazati neke od osnovnih karakteristika fenomena rizika i njegove različite forme koje pod uticajem globalizacije prožimaju savremeno društvo i dovode do nesigurnosti;
- Pokazati diskontinuitet modernosti i različite forme modernosti kroz prizmu rizika, pri tome imajući u vidu da je moć glavni akter za vladanje prirodom i ljudima;
- Pokazati kako je industrijalizacija i kapitalistička eksploatacija paradigma društva rizika;
- Ukazati na relativnu kontrolu i usmjeravanje rizika (kontrola uvijek može da ode u drugu kajnost - nekontroliranu anarhiju);
- Pokazati kako su moderna i savremena društva dinamična i rizična i kako stalni razvoj proizvodi nove rizike i krize koji su prisutni i na kolektivnom i individualnom nivou;
- Pokazati nedostatak globalnih mehanizama kontrole rizika i vladanja krizama.

## 2.3 METODOLOGIJA I TEORIJSKI OKVIR

U ovom radu analizira se Beckova ideja, čime se potvrđuje njegova sintagma *rizično društvo*, pri čemu je upotrebljena interpretativna metoda i analiza sadržaja. Rad se referira većinom na Beckova razmatranja kao i na mišljenje „refleksivnih sociologa“, kojima i pomenuti autor pripada. Paradigmatski tekst je onaj Tomislav Tadića „*Biti na vulkanu civilizacije*“ : Ulrich Beck, Anthony Giddens i Zygmunt Bauman o ontološkoj nesigurnosti. Komparativna metoda poslužila je za uspoređivanje činjenica rizika i (ne)sigurnosti koje savremeno društvo, vođeno idejom napretka, proizvodi. Historijska metoda poslužila je za razumijevanje i interpretiranje rizika, pri čemu se ukazuje na povijesni period ranijeg tradicionalnog društvenog poretka naspram modernizacije. Kako bi se u radu izveli zaključci kroz sistematiziranje dijelova rada

upotrebljena je i metoda sinteze. Deskriptivna metoda je korištena radi omogućavanja opisivanja pojava koje su predmet istraživanja.

### 3 DRUŠTVO RIZIKA: MODERNA KAO ISHODIŠTE RIZIKA

#### 3.1 UVOD

Savremeno društvo u kojem bivstvujemo je oduvijek prožeto neizvjesnostima koje su prožete raznim opasnostima koje vrebaju iza svakog ugla. Život je konstantno neizvjestan i prožet nesigurnošću. Od početka pandemije COVID-19 taj se jaz još dodatno proširio i uvukao pod kožu svakog čovjeka i natjerao ga da se još po ko zna koju put osvrne oko sebe i razmisli u kakvom je stanju svijet u kojem živi. Problemi na koje su nas priroda i sociološka razmatranja upozoravali i naglašavali da rizici nalikuju na „tempiranu bombu“ te da je tanka nit njihovog eskaliranja i da njihove posljedice ugrožavaju svako biće na planeti bez obzira na status, postali su evidentni. Savremeno društvo zasigurno živi u neizvjesnim vremenima i trenutna situacija sa virusom nam baca „pijesak“ u oči. Znamo da je virus opasan ali ne znamo sve tačne informacije njegovog djelovanja na organizam; ne možemo sa sigurnošću utvrditi njegovo djelovanje na različite dobne skupine; mnoge stvari su izvan kontrole i takva pitanja aktualiziraju pitanja društvenih rizika u kojima se svi nalazimo. U svijetu kojem je maksimizacija profita na prvom mjestu zanemarila je činjenicu da tu proizvodnju prati i društvena proizvodnja rizika. Prema tome Ulrich Bekova razmatraja su veoma zanimljiva s gledišta svakodnevnog zbilje i tijesno povezana sa današnjom situacijom u kojoj se društvo nalazi. Društvo rizika će uvijek gledati u budućnost jer je njegovo centralno obilježje nepredvidivost i prema tome Beck drugu, to jeste refleksivnu modernost poistovjećuje i veže za nastanak društva rizika:

Taj pojam označava razvojnu fazu modernog društva u kojoj se socijalni, politički, ekološki i individualni rizici koje je izazvala dinamika inovacije sve više otimaju institucijama kontrole i osiguranja industrijskog društva. (Beck, 2001, 41)

Prema tome, možemo da uvidimo da je kriza koju je prouzrokovala pandemija korona virusa rezultat društvene strukture koja je zanemarila sigurnost pojedinaca na svim poljima i ostavila ga na vjetrometini bez konkretnih rješenja za suzbijanje iste. Rizici su takvi da ih je teško staviti pod kontrolu kada se jednom pojave. Oni su najbolji pokazatelj svih manjkavosti sistema za borbu protiv nevidljivog neprijatelja, a nastali su rame uz rame sa rastom industrijskih i finansijskih pogona kojima je akumulacija kapitala ultimativni cilj. U savremnim društvima kao što je današnje rizici su društveni produkti ali i šansa za profit. Međutim, kao što Beck slikovito pokazuje kroz koncept „efekta bumeranga“, bez obzira ko profitira na kraju

svi ispaštaju, čak i oni visokog statusa. Ipak, oni dodatno pogađaju niže klase i tako njihovu socijalnu i ekonomsku krizu dodatno povećavaju i produbljavaju, što se može vidjeti na primjeru pandemije korona virusa koja je za kratko vrijeme dodatno povećala socijalnu nejednakost.

Ljudi neprestano žude za sigurnošću na svim poljima, bilo da se radi o fizičkoj, ekonomskoj ili nekoj drugoj oblasti. U svakom slučaju žele da imaju stvari pod svojom kontrolom i da budu u komfor zoni i na taj način budu spašeni od eventualne neugodnosti, rutinizirano obavljajući svoje poslove. Savremeno doba zbog svoje dinamike i brzine promjena kroz koje društvo prolazi tjeraju pojedinca da traži povjerenje u ekspertizama, jer jedino na taj način funkcionira esencija bitka pojedinca. Prema Anthony Giddensu *ontološka sigurnost* je izraz koji se odnosi na pouzdanje koje je svojstveno većini ljudi, kada je riječ o kontinuitetu njihovog samoidentiteta i o stalnosti prisutnog društvenog i materijalnog okruženja djelovanja:

Osjećaj relijabilnosti u odnosu na ljude i stvari, koji je tako ključan za pojam povjerenja, suštinski je za osjećanje ontološke sigurnosti, stoga je ovo dvoje psihološki tijesno povezano. ( Giddens, 1998, 95)

Svijet je oduvijek pun rizika i opasnosti i zato su pojedinci i prinuđeni da tragaju za identitetom i osjećajem sigurnosti. Situacija sa virusom priziva Giddensov sociološki koncept koji nam pokazuje da modernizacija ima destruktivno djelovanje upravo na ontološku sigurnost. Na primjeru COVID-19 vidimo da osjećaj relativne sigurnosti isparava. Društvo rizika je stoga prožeto istom zbog neprestane prisutnosti rizika što za rezultat ima nesigurnost na različitim poljima, od nesigurnosti radnog mjesta, socio-ekonomskih, i zdravstvenih, klimatskih i drugih sigurnosnih pitanja čije isparavanje pospješuje odsustvo socijalne države i mehanizma regulacije eksploatacije koji su intenzivirani u neoliberalnom kapitalizmu. Takvo stanje potkrepljuje i sve veća individualizacija. Prema tome, zaključak je da je savremeno društvo nesigurno i nezaštićeno te da u svim sferama nailazi na probleme jer povlačenje države i domino efekat privatizacije prepušta pojedinca sebi. Kada svijet zadese stanja kao ova s korona virusom vidimo na sceni taj fenomen ontološke nesigurnosti koji se odražava u svim tekućim društvenim praksama. <sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> Kod Zygmunt Baumana također imamo esencijalno razrađen koncept ontološke nesigurnosti u kojem proces individualizacije i domino efekat privatizacije veliki teret prebacuje na pojedinca, što možemo da vidimo i u novonastaloj situaciji pandemiji izazvanoj virusom COVID-19: „Od pojedinca se traži da sam pomoću svog



Savremena moderna društva su dinamična društva i njihov razvoj proizvodi nove rizike nepoznatih razmjera koji između ostalog doprinose i dovode civilizaciju u stanje opće nesigurnosti. Kao i lice i naličje kovanice, akteri koji koriste moć kako bi ostvarili glavni cilj, a to je zarada, ugrožavaju nas sve skupa jer je ekonomski model srastao s proizvodnjom rizika svjetskih razmjera. U tu svrhu možemo primijeniti Machijavelijevu maksimu u malo izmijenjenom obliku, a koja glasi: cilj opravdava rizik. Trenuta situacija koja nas je globalno pogodila i koja zahtjeva da se propita geneza modernosti koja je svojim razvojem i tehnološkim inovacijama i pod snažnim utjecajem globalizacije dovela društvo u rizično stanje. Ona je kontradiktorno svom naumu postala ishodište rizika. Industrijska revolucija je donijela veliki trijumf kapitalističkog sistema, što se, kao što vidimo, odrazilo na društveni život pod uticajem nove dinamike. U konačnici nove ideje su dovele do temeljitih promjena koje su se očitovale i u području znanosti, umjetnosti, filozofije i načinu života u svakodnevnoj zbilji. Međutim, one nisu otklonile neizvjesnosti ljudske civilizacije već su ih kvalitativno i kvantitativno transformirale.

### **3.2 MODERNOST I NAPREDAK: O DRUŠTVU ONTOLOŠKE NESIGURNOSTI**

Modernizacija je proces koji je uveliko promjenio društveni tok stvari, što za posljedicu ima suprotstavljenost tradiconalo vs moderno. Proces modernizacije tekao je na krilima uspona znanosti i njenog opredmećenja u tehnološkom razvoju. Modernizirana zapadna društva, koja su i proizvela ove procese, polagano su iste širila i na druge predjele, pri čemu je čitav svijet postajao „modernim“. Procesi globalizacije intenzivirali su taj trend. Veliki doprinos teoriji modernizacije i njezinoj analizi dugujemo savremenim teoretičarima refleksivne sociologije Ulrich Becku i Anthony Giddensu, i Zygmunt Baumanu koji skupa imaju dodirne tačke i na taj način daju jedan holistički uvid u trenutno stanje. Bauman u studiji „Tekuća modernost“ ukazuje:

Društvo koje ulazi u 21. stoljeće nije ništa manje „moderno“ od društva koje je ušlo u 20.; najviše što se može reći jest da je moderno na drugačiji način. Moderno je kao i ono

---

znanja i resursa pokušava osigurati relativno emocionalno stanje blaženstva.“ No to je nemoguće postići s obzirom na neizvjesnost svakodnevnice. (Bauman, 2011, 133)

otprije jednog stoljeća po onome što modernost odvaja od svih ostalih povijesnih oblika ljudske kohabitacije: po kompozitivnoj i opsesivnoj, neprekidnoj, nezaustavljivoj, vječno nedovršenoj modernizaciji; golemoj i nesikorjenjivoj, neutaživoj žeđi za kreativnom destrukcijom (ili žeđ slučaj: od „raščiščavanja terena“ u ime „novog i usavršenog“ projekta; od „likvidacije“, „zatvaranja“, „postupnog gašenja“, „fuzije“, Racionalizacije“, a sve radi povećanja sposobnosti da se i ubuduće radi isto što i dosad - jača produktivnost ili konkurentnost). (Bauman, 2011, 33-34).

Prema Baumanu današnje društvo je moderno ali se moderna sama po sebi mijenja. Modernost, prema tome, ima za cilj naći nove i bolje oblike organizacije društva i rada od onih koja su postojala ranije. Nove inovacije i brzina razvoja pod uticajem su globalizacije koja sažima vrijeme i prostor. One su rapidno proširene širom planete, a s time su došli i novi oblici rada, sve u svhu poboljšanja produktivnosti pojedinca, smatrajući da će na taj način kroz napredak čovjek naći zadovoljenje i sreću. Ljudi su započeli sa masovnom proizvodnjom pretvaranja bogatih resura u materijalne objekte. Modernost je tako dovela do mnogih i dinamičnih promjena u znanosti i već spomenutoj tehnologiji i omogućila promjene u svim sferama socijalnog života. Znanost je kroz koncept moći upravo najvećim dijelom doprinjela do smjenjivanja predmodernih oblika rada. Ta moderna je prema mišlju Ulrich Becka osigurala odlazak iz feudalnog i tradicionalnog uređenja u industrijsko društvo.

Svijet današnjice je na tom putu vođen prema stalnom unapređenju i nadogradnji što je i esencijalno pravilo modernosti a ona je vršena kroz tehničko-tehnološku revoluciju promjene ambijenta koja je moguća jedino kroz proces u kojem čovjek teži da spozna prirodu i njene zakone i na taj način ukroti prirodu i podredi sebi. Prema tome taj osjećaj trijumfa, njegovo radosno iščekivanje zemaljskog raja najbolje izražava smisao ideje napredka: „...sve je stavljeno pod egidu napretka: znanost, znanstvene metode, sposobnost djelovanja, svojstva duha itd“. (Kalanj, 1994, 14) Dakle tragalo se za prosvjetiteljskom niti objektivnog znanstvenog zahvata koji je poslužio kao alat za spoznaju okruženja, potom je ista iskorištena u svrhu proizvodnje adekvatnih tehnoloških inovacija za ovladavanje prirodom. Radilo se na tome da se društva demitologiziraju, tj. reptura religijskog i uspostavljanje koncepta (znanosti) koji će društvo voditi kako Rade Kalanj kaže u materijalni raj; dakle pojedinci će na taj način doći parafazirano do „svetog grala“. Identičan pogled ima Beck koji aludira na suprostavljanje tradiciji i ovladavanje prirodom. „Kao što je modernizacija ukinula staleški okoštalo agrarno društvo u XIX veku, i izvukla sliku industrijskog društva, danas modernizacija briše konture industrijskog društva i nastavlja kroz novu formu“. (Beck, 2001, 19) Vidi se uticaj historijskih promjena kroz

koje je društvo prošlo pod uticajem modernizacije. Možemo vidjeti kako je iščezavalo i nestajalo feudalno društvo, koje je sa sobom povuklo i njegove političke oblike koji su povezani s istim. S druge strane razvilo se industrijsko društvo koje je ekonomski teret prebacilo na fabrike i tako razvilo klase. Kapitalizam je imao važnu ulogu u usponu i na scenu je doveo klasni konflikt, ekonomsku paradigmu koja za cilj ima maksimalizaciju profita, povećanje produktivnosti rada i konačno eksplotaciju u svrhu prikupljanja sredstava za ubrzano širenje ideje napretka kroz akumulaciju kapitala. Ti ekonomski procesi odvijali su se u sferi nacionalne države, nove forme političkog aparata, i demokratskih institucija.

Koncept modernizacije ne treba posmatrati jednodimenzijalno. Prethodno razmatranje vezano je za industrijsku modernu, društvo koje se često posmatralo kao društvo dohotka rada. Sve što je takvo društvo podrazumijevalo sumirano je u „klasama“ koje prema Becku počinju da se dezintegrišu pod uticajem modernizacije koja proizvodi novu formu društva. Dezintegracija obuhvaća i ostale društvene sfere. To možemo da vidimo na primjeru rodova, institucije braka itd. Treba također napomenuti da Beck pod pojmom prve moderne upravo podrazumijeva koncept industrijskog društva, koju on još naziva i klasičnom, linearnom, jednostavnom modernom. (Beck, 2001, 11) Cilj je pokazati kako je došlo do transformacije moderne, sloma *metodološkog nacionalizma* i nastanka jedne nove društvene zbilje. U prvoj moderni društvo s ogledalo u načelima jednakosti, formalizma, proizvodnje i sl. ali na kraju zbog načina sprovođenja kroz institucije nastale su klasne nejednakosti i diskriminacije.

U svemu tome ekonomska podloga je bila od velike važnosti. Kapitalizam je snažan i dinamični oblik djelatnosti i koji je prema tome i sam ugrađen u temelje modernizacije s ciljem gomilanja profita, tako da je sam proces vezan za tehnološki i znanstveni napredak. Prema tome kapitalizam nazivamo ekonomskim sistemom u kojem je cilj neprestana akumulacija kapitala. (Volerstin, 2005) Kapitalistički sistem uvijek teži maksimalizaciji uspjeha. Profit je njegova vodilja, a znanje instrument. Komodifikacija znanosti i njena usmjerenost ka ciljno-racionalnom djelovanju ne samo da su produžile životni vijek kapitalizma već su radikalizirali eksploataciju prirodnih i ljudskih resursa. Čovjek je postao izgubljen u toj mašineriji, otuđen od procesa i proizvoda rada. Upregnut jednodimenzionalno postao je i sam robom koja se prodaje u profitno orijentiranom sistemu. Znanje kao emancipacija postalo je vodilja dominacije. Znanstvene metode iskorištene su za proučavanje ljudske prirode i efikasnosti radnih operacija i proizvele su teorije o maksimalizaciji efikasnosti procesa rada (tejlorizam i fordizam izrazi su toga). Čovjek je porobljen u nametnutim uslovima privređivanja, a znanost

kao sredstvo iznalaženja novih metoda eksploatacije postala je i sama roba s jednim ciljem: da služi kapitalu tako što će nalaziti nova izvorišta akumulacije kapitala.

Moderniziranjem modernizacije, kako Beck govori, kapitalizam postaje transnacionalan a klase nestaju, država gubi suverenost u eri globalizacije.

Globalizacija podrazumijeva procese kojih je posljedica ta da transnacionalni akteri, njihove šanse za moć, orijentacije identiteti i mreže potkopavaju nacionalne države i njihov suverenitet i međusobno se povezuju. (Beck, 2003, 28)

Dakle pod uticajem globalizacije koja dovodi do multidimenzionalnosti (na razini institucija), putem sažimanja vremena i prostora ono što se nekada činilo daleko sada postaje na dohvat ruke i prema Becku ova dešavanja dovode nove politike moći koja se odigrava u arenama i donosi na tom putu smjenu „industrijske moderne“ u onu koju on naziva drugom tj „refleksivnom modernizacijom“, koja s druge strane dovodi nove forme političkog djelovanja a time i nove forme društvenog djelovanja. To sumirano rečeno kada se sagleda podrazumijeva da sve ono što je spadalo pod genezu socijalne države i svega onoga što je vezano za određeni specifikum teritorija sada se mora preklapati u pojmovima globalnosti.

Industrijsko društvo podrazumijevalo je nerefektiranu modernost. Beck je istu objasnio i kao proces polumodernizacije što je podrazumijevalo da se industrijsko društvo nije u potpunosti moderniziralo. Zbog toga je već najavljena refleksivna modernizacija, ona koja dolazi na mjesto već smjenjene epohe prve moderne s tendencijom da mijenja društveni poredak i koja se još naziva modernizacija modernizacije.<sup>2</sup> Refleksivna modernizacija treba značiti: promjena industrijskog društva koje se neplanirano i neopazice odvija u sklopu normalne, osamostaljene modernizacije i uz konstantan politički i ekonomski poredak ima za cilj radikalizaciju moderne, koja rastvara premise i konture industrijskog društva te otvara puteve u drugačije moderne - ili protumoderne. (Beck, 2001, 76) Prema tome, ta refleksivna modernizacija se sučeljava sa principima industrijske moderne, ali treba naglasiti kao izmjenično refleksivno. Društvo raskida s tradicijom i pod uticajem globalizacije, individualizacije i privatizacije mijenja društvenu podlogu te u gotovo svim sferama dolazi do

---

<sup>2</sup> Kod Giddensa koncept refleksivnosti označava koncept koji sve podvrgava preispitivanju (Giddens, 1998, 45) . Dakle znanje koje stičemo o svijetu ulazi u taj svijet i mijenja ga čineći predmetom izučavanja totalno novim predmetom. Tradicija gubi bitku i na scenu dolaze nove savremene institucije koje se bitno razlikuju od onih koje smo imali u tradicionalnom društvu. Proces modernizacije su intezivni i proizvode mnoštvo neplaniranih posljedica. Ta pojava se ogleda kroz institucionalne dimenzije modernosti: kapitalizam, nadzor, vojnu moć i industrijalizam. (Giddens, 1998, 64)

„smrti“ takozvane *kontejner-države*. Prema Becku na sceni imamo uticaj modernizacije koji razgrađuje ranije koncepte i stvara jednu novu formu društva kojeg ne možemo posmatrati iz perspektive već zastarijele epohe koja je iščezla, što za rezultat ima posljedicu svjetsko rizično društvo, jer se refleksivna modernizacija posmatra kroz kategoriju rizika. Kada s vidimo da refleksivna modernizacija, iako po svojoj osnovi naizmjenična, dovodi do refleksije odnosno svojevrsnog zamjećivanja, iako modernizacija moderne uglavnom se provodi nesvjesno ili teško uočljivo, često se negira kao i logički produkt nedovršene moderne i na taj način otvara puteve višetrakim modernama. Posmatranje refleksivne modernizacije je posebno što potvrđuje teza da samu sebe modernizira i izbacuje iz sebe sve ono što je nemoderno. Beckov i Giddensov koncept modernosti je refleksivan, ali u različitom smislu: kod Becka on je automatiziran (kao refleks), dok kod Giddensa on pretpostavlja Beckovu refleksiju, odnosno uočavanje promjene i nove forme znanja koje iznova dovode do transformacije.

A ta refleksivnost dovodi do društvenih podrhtaja. Ona je nezamijećena i time nekontrolirana. *Samosučeljavanje* razara društveni okvir i proizvodi mnoštvo *neintendiranih posljedica* koje se ne mogu ukrotiti u okviru postojećih institucija. Globalizacija rađa nove forme ekonomskih procesa koji prevazilaze nacionalnu državu; epidemiološke i klimatske katastrofe ne mogu biti regulirane lokalnim djelovanjima; kolektivno društveno uporište u klasama se rasformira i artikulacija interesa postaje nemoguća. Ipak, kao zombij, stari koncepti i institucije opstaju, polumrtvi dajući lažnu nadu izglednosti. (Beck, 2001) Društvo je ušlo u sferu u kojoj se samo poništilo, jer je procesom individualizacije razorilo društveno tkivo izgubljeno u procesima globalizacije i dominaciji neoliberalizma, odnosno ideologije globalizma.<sup>3</sup> Taj diskontinuitet modernosti, koji se neopažano dešava, vraća ono od čega je modernost nastojala pobjeći – neizvjesnost i nesigurnost. Rizici koji se rađaju su rizici nove vrste – globalnog karaktera s nemogućnošću bježanja:

Danas se one zasnivaju na industrijskoj hiperprodukciji. Današnji rizici i ugrožavanja bitno se, dakle, razlikuju od naizgled često sličnih rizika i ugrožavanja srednjeg veka globalnošću svoje pretnje (ljudi, životinje i biljke) i svojim savremenim razlozima. To su rizici modernizacije. (Beck, 2001, 35)

---

<sup>3</sup> Bauman navodi da ne postoje biografska rješenja za systemske protivrječnosti, kritizirajući proces individualizacije i nametanja lične odgovornosti u nošenju s društvenim procesima „Bolesti su individualne pa je takva i terapija; brige su privatne pa su takva i sredstva za borbu protiv njih. Savjeti koje savjetnici daju odnose se na životnu politiku“. (Bauman, 2011, 67)

Kako je korona virus pokazao, takvi stavovi i teze su potpuno opravdane, proročanske, a donekle i ublažene. Giddens je kroz koncept moloha aludirao da je čovjek proizveo društvenu mašineriju koju ne može kontrolirati i koja ga potencijalno može uništiti. (Giddens, 1998, 134) Tomislav Tadić konstatuje to da metafora moloha je prihvatljiva ali da se mora dodatno radikalizirati i da domino efekat moloha zapravo jeste dominacija ontologije nesigurnosti u kojoj nas strah tjera na „iracionalno djelovanje“:

Slika modernosti korespondira onim što se može i treba shvatiti kao ontološka nesigurnost. (Tadić, 2020, )

Korona kriza je potvrdila tu tezu jer je uveliko proizvela niz iracionalnosti, što se posebno ogledalo na iracionalne političke odgovore zatvaranja i lokaliziranja preventivnih djelovanja: s globalnim problemom u koštac se ušlo lokalnim i nepovezanim djelovanjima.

Kako je tome instrumentalizacija znanja doprinjela pokazat će se u narednom potpoglavlju.

### **3.3 MODERNIZACIJA KAO INSTRUMENTALIZACIJA ZNANJA**

Čovjek je od svog postojanja primoran da uči i istražuje svijet u kojem se nalazi i na tom putu stječe znanja koja će mu poslužiti i olakšati egzistenciju i opstanak. Na taj način racionalno konstituiše društveni poredak. Na tom putu razvijala su se različita mišljenja i metode koje će poslužiti u demitologizaciji svijeta i na taj način sponzati prostor i predmete koje bi čovjek primjenom određenog znanja iskoristio u svrhu olakšanja života i pronalaska istinske sreće (eudaimonie). Međutim, znanje je upotrebljeno u svrhu istraživanja prirode na način da se spoznaju svi njezini elementi i zakoni koji će poslužiti da se istom ovlada i podredi ideji napretka, te uspostavljanju novog poretka znanosti zasnovane na iskustvenim metodama i matematičkim kalkulacijama u kojima znanje je upotrebljeno kao moć<sup>4</sup>. Becon je bio na tom

---

<sup>4</sup> Koncept moći. Davanjem moći određenim zastupnicima koji zastupaju određenu ideologiju ili ideologije: mi na taj način im dajemo ovlaštenje tj. pravo na istinu; drugim riječima oni tako postaju arbitri istine. A zašto neko ima tu moć? Odgovor je veoma jednostavan: zato jer mu taj drugi tu moć daje. Max Weber je bio na tom tragu koji upravo razmatra pojmove moći i vlasti. Moć se kod njega temelji na volji tj. nametanju volje, nezavisno da li se tokom ovog društvenog odnosa nailazilo na protivljenje, otpor. Moć za njega, dakle, „znači svaku šansu da se unutar nekog socijalnog odnosa i uprkos protivljenju, sprovede vlastita volja, pa makar na bilo čemu počivala ova šansa“. Weber također aludira na to da bi ta moć ostala i nedefinirana da ne postoje određene metode kojima se ona sprovodi, a to su dakle vlast i disciplina. (Weber, 1956, 28)

tragu aludirajući na nadmoć ljudi nad prirodom koja se ogleda upravo u znanju od kud dolazi i njegova poznata krilatca da je znanje moć. Bacon je bio na tom tragu te je predvidio kretanje znanosti i da se premoć ljudi upravo ogled u ovlađivanju nad prirodom upotrebom znanja. Radilo se na spozvanju njezinih zakona da bi se isti primjenili u praksi i na taj način postali njezini nadređeni. Moć znanja je neograničena i upotrebom razuma koji pobjeđuje mit treba uspostaviti instrumente za njezino kročenje a to je tehnika. (Adorno, Horkheimer, 1989) Nove forme znanja koje se pojavljuju odudaraju od onoga koje je započeto u grčkoj filozofiji u kojem je znanje samo po sebi bilo cilj i otkrivanja istine i pronalska suštinskog zadovoljenja. Nasuprot tome dolazi nova struja koja je usmjerena na „prikupljačku“ spoznaju, onu usmjerenu na praktičku primjenu znanja koja će biti upotrebljena za gospodarenje prirodom. Možemo prema tome reći da dolazi na scenu instrumentalno znanje koje zamjenjuje intrizično. Moderna upotreba znanja je ona koja dolazi u nekom pragmatičnom smislu u kojem prevladava kvantitet, što između ostalog i potvrđuje Adornova i Horkheimerova teza da je brojka postala kanonom prosvjetiteljstva.

Upotreba znanja na takav način je izazvala implikacije u pogledu razvijanja mišljenja usmjernog na razvoj i nove inovacije koje se na isti način kao što je slučaj s prirodom, primjenom instrumentalnog znanja, počelo primjenjivati sada na vladanje ljudima. Iz prirode su se crpila neophodna bogatsva i resursi koja su iskorištena zarad tehnološke inovacije i razvoj znanosti. Prema tome znanost je bila aktivni sudionik u svrhu podređivanja prirode i društva. Znanje postaje mjerljivo, daje mu se vrijednost kao što se ta vrijednost daje proizvodima i robnim uslugama te ono dobija formu kvantifikacije što je kontradiktorno ideji da se je znanje trebalo primjeniti da se čovjek oslobodi potlačenosti, spozna svijet oko sebe i pobjedi idole. (Adorno, Horkheimer, 1989) Znanje je postalo moć u smislu da akumulacija znanja biva pragmatično upotrebljena za rješavanje praktičnih problema. Na sceni imamo istraživanje prirode i okoline, upoznavanje sa prirodom i njenim zakonima putem kojih čovjek može iskoristiti zakone u korist praktičnih potreba; odnosno učilo se od prirode da se njome vlada. Na osnovu takvog jednog koncepta znanost je ta koja proizvodi pretpostavke za društvenu moć, a i veoma brzo je uključena u kapitalistički pogon i na kraju upotrebljena za akumulaciju kapitala, a akumulacija kapitala je duštveni proces u kojem se ispoljavaju odnosi dominacije.<sup>5</sup> Tako da na kraju se prešlo sa modela učenja od prirode na preslikavanje takvih načina da se

---

<sup>5</sup> Kalanj kaže sljedeće: „Prema tome zakoniti cilj znanosti da čovjekov život prožme izumima i bogatstvima. Cjelokupno je njegovo poimanje znanosti nadahnuto stremljenjem prema bogatstvu i materijalnom obilju“. (Kalanj, 1994, 90)

vlada ljudima. Kada posmatramo model učenja od prirode uočavamo da se radi o refleksiji takvih načina, tj. da se čovjek uči obrascima ponavljanja i društvenim odnosima vladanja nad ljudima. Za prirodu to znači upotrebljavati prirodne zakone i njihovo poznavanje da se vlada njome, npr. izučavanje energetskog potencijala uglja, razni izumi strojeva, i upotreba takvih energenata za njihov transport. Kada to sve sumiramo, radi se o jednoj psihološkoj koncepciji u kojoj se čovjek posmatra kao robot i radilo se na programiranju da racionalno pristupa radu (tejlorizam, fordizam) u kojem je radni proces detaljno razrađen.

Takvi koncepti zahtijevali su daljne implikacije na razvoj mišljenja. Jedan ozbiljniji poduhvat je bio u sferi propagande kada se iskoristilo znanje o ljudskoj psihi i socijalnim interakcijama te socijalizacija da se populacija indoktrinira i na taj način ispere svijest metodama konstantne istine u koju se treba povjerovati (medijalizacija svijesti). A za takav poduhvat korištene su tehnološke inovacije kulturne industrije. Tehnologija je kako vidimo iz primjera kulturalne industrije također odigrala značajnu ulogu u porobljavanju prirode i ljudi i namtanja jednoličnosti. Sve većim brojem i brzinom proizvodnje različitih tehnoloških inovacija tehnologija zadobiva moć nad prirodom ali i čovjekom na način da se pokušala uspostaviti kontrola ljudi u svim sferama. Proizvodi koje proizvodi kulturna industrija uglavnom su oni koje distribuiraju masovni mediji. Takvi mediji su oni koji su glavni realizatori takve ideje oni su proizvođači takvog sadržaja i zato su glavni i odgovorni za industrijalizaciju umjetnosti

Koncept prosvjetiteljstva zahtjevalo je ideju prema kojoj će se smatrati kao sveopća istina. (Adorno, Horkheimer, 1989) Korištene su industrijske inovacije (kulturna industrija koja nameće sličnost i sistematičnost) na polju medijskih tehnologija poput radio, televizija itd. da se ljudima konstantno nameće zvanična istina i na taj način izvrši manipulacija, konstantnim ponavljanjem i jednom takvom akrobacijom dospije u svaki čošak čovjekovog doma, koncept koji podsjeća na Platonovu alegoriju o pećini. Sve se radilo da se kroz proces socijalizacije, interakcije, indoktrinira, odnosno drugim riječima da se ispere svijest ljudima različitim metodama koje su bile konstantno ponavljanje kako bi se što bolje zapamtile i kako bi se u takvu istinu povjerovalo. Tehnologija je tako iskorištena kao sredstvo manipulacije nad ljudima i njihovom mislima.<sup>6</sup> O odnosima socijalizacije svjedoče i primjeri Adolfa Hitlera i odgajanja

---

<sup>6</sup> Tehnološko društvo za Herberta Marcusea kroz koncept razvoja vrši porobljavanje čovjeka. Sredstva masovne transportacije i komunikacije, robe za stanovanje, hrane i odjeće sve što ide pod egidu neodoljive industrijske produkcije i informacije koje ona stvara a to su propisane navike zatim emocionalne i intelektualne reakcije koje povezuju konzumatore s proizvođačima na taj način indoktriniraju i manipuliraju; oni proizvode krivu svijest koju



djece u skladu s nacističkim vrijednostima i tako cijelo društvo zahvaljujući tehničkim inovacijama obskrbi porukama „istine“ u koju treba povjerovati. Instrumentalno znanje je tako iskorišteno u svrhu postizanja određenog cilja koji je bio prožet političkim i ekonomskim namjerama dominacije a sama znanost je postala instrument moći jer se kroz njezin koncept akumuliraju iste.

Eksploatacija i instrumentalizacija su proizvele mnoštvo neplaniranog i zanemarenog. Postajemo svjedoci da su savremena moderna vremena dinamična u pogledu svih promjena koja pogađaju društvo. Taj savremeni koncept ponašanja ugrožava pozitivan razvoj i blagostanje koje se prenosi i na buduće generacije. Kada govorimo o modernim društvima mi govorimo o društvima u kojima je znanost pomoću tehnologije omogućila brojne inovacije i pomogla njihovo ostvarivanje.

Moramo da imamo u vidu da razvoj proizvodi rizike koji su zanemarivani i čija je sanacija teško uspostavljiva što dovodi do jedne neizvjesnosti i nesigurnosti u kojem se društvo nalazi. Fenomen rizika je postao globalni fenomen koji planetarno pogađa sve i za koje bi trebalo raditi na kolektivnim mehanizmima za njihovo relativno kontroliranje. Prema tome treba prvo naglasiti kakave sve forme rizika imamo koje je Beck kroz pet teza predstavio u studiji „Rizično društvo“:

1. Rizici koji se proizvode u najprogresivnijem stupnju razvoja suštinski se razlikuju od dobara. Dakle rizici koji izmiču čovjekovim opažajima: štetne materije u vazudhu, vodi, namirnicama koje ostavljaju posljedice na biljke, životinje i ljude.
2. Rizici modernizacije zakače, pre ili kasnije, i one koji ih proizvode ili od njih profitiraju..... (efekat bumeranga).
3. Rizici modernizacije su *big bussiness*...rizici potreba civilizacije su bure potreba bez dna.
4. Dobra možemo da posjedujemo, ali rizici mogu samo da nas pogode; njih nam civilizacija dodjeljuje.
5. Rizično društvo je društvo katastrofa. U njemu vanredno stanje prijeti da postane normalno. (Beck, 2001, 36-37)

Prema tome možemo da zaključimo da je društvo prožeto nesigurnostima u svim sferama, u što možemo i sami da se uvjerimo iz vlastite percepcije posmatrajući različite klimatske

---

unose u živote pojedinaca i kada oni prestanu biti na razini publiciteta postaju načinom života. Tako nastaje model jednodimenzionalne misli i ponašanja. (Marcuse, 1968, 30)

promjene koje pogađaju svijet; posmatrajući prekomjernu proizvodnju genetički modificiranih namirnica; nesigurnost radnog mjesta i niza drugih primjera. Društvo u kojem živimo je društvo u kojem se rizici veoma brzo šire pod uticajima globalizacije gdje se, kao što je trenutna situacija sa COVID-19 virusom pokazala, takvi rizici se teško mogu kontrolirati i spriječiti. Oni su globalni problem koji se šire planetarno i koji nas jednako ugrožava. Prema tome, vidimo da se razlikuju od onih ranijih koji su se mogli vezati za određeni lokalitet. Savremeni rizici su makrorizici. Takvi rizici ne ugrožavaju samo sadašnjost nego i budućnost, donoseći neizvjesnost i novim generacijama koje će se morati naviknu na situaciju koja je već sama po sebi radikalna. Manipulacije brojkama i kvantitativni proračuni rizika i posljedica koje nam eksperti, znanost pokušavaju predstaviti i uliti bar tračak sigurnosti više nemaju nekog zapaženog učinka, što možemo da vidimo iz niza različitih slučajeva prouzrokovanim virusom. Kod Becka ti rizici nisu samo oni koje je prouzrokovala tehnološka inovacija i razvoj znanosti nego da su oni ušli u sferu privatnog života i da takva situacija dovodi do riskantnih odluka koje se stavljaju pred svakog pojedinca:

Rizici se naravno ne iscrpljuju u efektima i oštećenjima, koja su već nastupila u njima se velikim delom ispoljava jedna buduća komponenta. Ona se delom bazira na produžavanju sada sagledivih oštećenja u budućnosti, a delom na opštem gubitiku povjerenja ili na pretpostavljenim „pojačivačima“ rizika. Po svojoj prirodi rizici su povezani sa predviđanjem, sa uništavanjima, koja se još nisu dogodila, ali prete da se dogode. (Beck, 2001, 50)

Pored toga oni koji bi trebali da preuzmu odgovornost (politički akteri, eksperti i zvanična znanost) umjesto rasprave o suzbijanju, vode rasprave o formama, strukturi, intenzitetu rizika itd... Beck je ukazao da savremeno društvo treba da traga za izgubljenom sigurnosti i povjerenjem. Još jedan od elemenata koji muči svakog pojedinca je to što se, zbog nedovoljne reakcije državnih institucija, svo breme spušta u njihove ruke i prepušta ih da se sami pozabave s problemima. Ono kroz šta moderno društvo prolazi jeste rastvaranje tradicionalnog i uspostavljanje jednog novog društva koje je isprepletено rizicima i prožeto je nesigurnošću. To se naprimjer vidi i kroz nestajanje klasa a socijalna država slabi i na taj način ukida klase, što također dovodi do društvenih i socijalnih nejednakosti. Nova politika koja sljedi je takva da zahtjeva što veću mobilnost. Prema tome:

nastaje tendencija ka individualizovanim formama i uslovima egzistencije koje nagone ljude - zarad sopstvenog materijalnog preživljavanja - da sebe načine centrom svog vlastitog života. (Beck, 2001, 127)

Prema tome, dolazi kraj klasa, kako je već spomenuto, i novo društvo koje vodi jednu novu politiku vlastite egzistencije i borbe za bolji život, stvara veće socijalne nejednakosti i diferencijacije među rodovima. Na samom tržištu se stvaraju sve veće konkurencije. Ono što je, prema Becku, kroz proces individualizacije nametnuto pojedincu na teret ogleda se u tome da je on sada prepušten sebi i svojim sposobnostima; pojedinci sami odgovaraju za svoj socijalni status, sami su odgovorni za posao i slično i sve što ih zadesi pripisuje se ličnoj sudbini. Posmatrajući individualizaciju iz perspektive današnjeg društva u kojem se nalazi svijet pogođen COVID-19 virusom, možemo da vidimo slabosti sistema. U zajedničkoj borbi protiv nevidljivog neprijatelja, zadovoljenje bolje zdravstvene skrbi rezultat je vlastite sposobnosti; s druge strane oni nemoćni su upravo iskusili ličnu sudbinu onih koji su sami odgovorni za to prebacujući im sav teret na već natovarena leđa. Dakle moderna društva su ne smo dovela do sve većih nesigurnosti i nezvjenosti u svim oblastim ljudskog života nego i do straha što je kontradiktorno od onoga što je moderno društvo trebalo da uspostavi s novim poretom.<sup>7</sup>

Pored Becka i Giddens se bavio pojmom rizika koji na identičan način navodi da:

rizik nije isto što i opasnost ili prijetnja. Rizik se odnosi na opasnosti koje su aktivno procijenjene s obzirom na mogućnosti. U širu upotrebu ulazi samo u društvu koje je orijentirano na budućnost - koje upravo u budućnosti vidi teritorij koji treba osvojiti, kolonizirati. Rizik pretpostavlja društvo koje se pokušava osloboditi prošlosti - što je primarno obilježje moderne industrijske civilizacije. (Giddens, 2005, 42-43)

Prema tome, Giddens navodi primjer da su prijašnja društva bogatih kultura i velikih civilizacija, poput Rimskog carstva, imala drugačiji pojam da definiraju rizik, gdje su umjesto rizika koristili koncept sudbine i volje bogova. Takva društva su vjerovala da kada ih nešto loše zadesi ili pogodi neka nesreća da je to rezultat npr. kazne Božije ili uticaj crne magije. Dakle rizik je prošao i kroz historijski period njegove interpretacije. Osim pomenutih rizika koji su sve više rastvarali stare oblike tradicionalnog treba reći da je rizik centralno obilježje druge moderne to jeste refleksivne modernizacije. U društvu rizika ljudi traže nove oblike sigurnosti povjerenja

---

<sup>7</sup> „Fever je povezao tu prisutnost straha sa tamom, koja je počinjala odmah tu, iza vrata kolibe i obavijala svet izvan ograda seoskog imanja; u tami se može svašta dogoditi, ali ne može se znati tačno šta“. (Bauman, 2010, 10)

koje je poljuljano uveliko; njihovo utočište bila je znanost koju su onako olahko uzeli zdravo za gotovo i prepustili se vjerovanju u istu. Prema tome radi se o:

pouzdanju u utvrđene ekspertize...to je stvar proračuna koristi i rizika, u okolnostima u kojima ekspertno znanje ne samo što omogućava taj proračun, već zaista, stvara univerzum događaja, kao rezultat stalne refleksivne primjene samog tog znanja. (Giddens, 1998, 87)

Mnoge aktivnosti koje ljudi obavljaju u savremenom društvu se zasnivaju na povjerenju u ekspertni sistem, npr. kada se nalazimo u kući mi smo uključeni u više ekspertnih sistema tako da se prema tome udaljavamo od povjerenja u osobe. Ono što je još vezano za povjerenje jeste nedostatak informacije. Povjerenje pojedinaca u ekspertni sistem bilo je slijepo, što se u konačnici pokazalo da je to lahko prepuštanje ekspertima kroz koncept povjerenja dovelo do „sljepoće“ i nepropitivanja što je rezultiralo krizom i rizicima. Kada na globalnu scenu isplivaju rizici, povjerenje koje se akumuliralo u ekspertize počinje polahko da isparava što se vidi za vrijeme pandemije s virusom COVID-19 koja je počela u 2019. godini. Nema više pukog vjerovanja na riječ da će sve biti uredu.

Rizici koji nas okružuju i problemi kroz koje savremeno društvo prolazi sve više se povlači u sebe. Bauman opisao je takvo stanje poznatom frazom *fluidnost* koja podrazumijeva da se sve čvrsto rastvara što pokazuje i društvu pojedinaca koje Bauman preuzima od Norberta Eliasa:

Od pojedinaca samih očekuje se da upotrijebe, svaki za sebe, vlastitu pamet, resurse i marljivost kako bi se uzdigli do stanja koje će ih više zadovoljiti i za sobom ostaviti sve one vidove sadašnjeg stanja na koje imaju zamjerke. (Bauman, 2011, 133)

Prema tome, vidimo da je jedna od otežavajućih situacija upravo povlačenje društva u individualno djelovanje čime se zapravo sprječava mehanizam reakcije i nošenja s rizicima koji su globalni i kolektivno osjetljivi. To možemo da vidimo upravo u situaciji kod COVID-19 virusa: neće nam pomoći individualna izolacija nego nam treba snažan kolektivni mehanizam koji će trenutnu situaciju staviti pod kontrolu, jer kada su upitanju problemi kao što je COVID-19 individualnim ponašanjem nema rješavanja rizika na globalnom nivou. Bauman daje dodatne uvide u ontološku nesigurnost kroz problematiziranje društva *nesigurnosti*, *neizvjesnosti* i *nezaštićenosti*, što je centralna tema „Tekuće modernosti“. Ono što kao posljedica dolazi i potvrđuje tezu jeste da takva situacija dovodi do socio-ekonomske ali i

zdravstvene nesigurnosti. To garantuje i odsustvo socijalne države i regulacije mehanizma eksploatacije koji su intenzivirani u neoliberalnom kapitalizmu. Prema tome zaključuje se da je društvo nesigurno i nezaštićeno i to se ogleda u svim sferama, jer u sferi privatizacije povlačenje države (države se ne mogu nositi s rizicima) i domino efekat privatnog ostavlja društvo prepušteno sebi i bez izgleda za zaštitu radnog mjesta i slično. Napuštene su ideje o uređivanju društva a pojedinac biva prepušten sebi u talasim društvenih promjena i tehnoloških inovacija ekonomskih organizacija, što za posljedicu ima da pojedinci rješenje traže u potrošačkim aktivnostima.

### 3.4 ZAKLJUČAK

Savremena društva su dinamična društva koja su prožeta neizvjesnostima i nesigurnostima kojima su pojedinci izloženi u svakodnevnom životu. Problemi kojima smo okruženi prijete da potkopaju malo sigurnosti koju su skupili kako bi relativno obavljali svakodnevne funkcije koje su vezane za život u savremenim društvima. Modernizacija je proces koji je drastično promijenio društveni tok stvari i kroz koju su se tradicionalni oblici rastvarali i iščezavali, a na njihovo mjesto došlo je jedno novo moderno društvo koje je pored tehnoloških inovacija, upotrebe znanosti i razvoja koji je primjenjen na prirodu i ljude, pratila i opasnost od proizvodnje rizika koja dolazi s kamatom. Modernizacija je podrazumijevala ekonomsku, političku i kulturnu promjenu koja je pod uticajem globalizacije zahvatila sva ljudska društva; politička modernizacija je tako podrazumijevala reformaciju ključnih institucija; s druge strane ekonomska je podrazumijevala promjene na području podjele rada i usavršavanja primjenom novih tehnologija, a tu je i kulturna koja se posmatra u pogledu sekularizacije. Sociološke teorije koje su doprinijele razumijevanju modernizacije i rizika povezanim s njom. Velika pažnja se daje i instrumentalizaciji znanja koja je kroz svoj koncept ovladavanja prirodom i društvom poslužila kao produžena ruka kapitalizmu koji ide prema glavnom i ultimativnom cilju povećavanja profita. Ekonomski procesi su promovirali tako vlastite interese pri čemu jesu opasnosti i eventualni rizici zanemarivani pod idejom napretka u kojem se uveliko gazi kroz budućnost. Društvo je postalo atomizirano i pojedinac je primoran da vodi računa o sebi gdje se ispoljavaju procesi individualizacije i smrti socijalne države da pruži sigurnost i ponudi adekvatne mehanizme za rješavanje problema i krize. Sve te nedostatke mogli smo da vidimo na primjeru pandemije izazvane COVID-19 virusom koja nas je planetarno pogodila. Beckova

interpretacija rizičnog društva je veoma interesantna u pogledu svakodnevnice i s njome povezanim dešavanjima kroz koje društvo prolazi. Rizici koji nastaju i koji nas sve jednako pogađaju, pod uticajima globalizacije je danas teško kontrolisati i predvidjeti uz sve veće talase tehnoloških i znanstvenih inovacija.

## 4 SVJETSKO KAPITALISTIČKO DRUŠTVO KAO SVJETSKO RIZIČNO DRUŠTVO

### 4.1 UVOD

Kriza sociologije po automatizmu znači i krizu mišljenja, a ona zbog situacija i promjena kroz koje savremeno društvo prolazi potvrđuje dijagnozu u kojoj dolazi do prekida „normalnosti“. Franc Ferrarotti tvrdi da bi se:

sociologija trebala prije zvati znanost o socijalnoj krizi negoli znanost o društvu. Stoga ne začuđuje što se u izrazito turbulentnim vremenima s karakteristikama protrahirane krize svjetskih razmjera obnavlja unutar sociologijska rasprava o naravi sociologije. (Vrcan, 2005, 157)

Prema tome, kriza znanosti je globalni problem kada na obzoru imamo posmatranje konstituiranih društvenih problema koji se interpretiraju kroz različite stavove socioloških i filozofskih predstavnika. Do izražaja značajno dolazi u vremenima društvenih podrhtaja koje zahtjeva od znanosti da iznalazi rješenja i uzroke protiv društvenog ambisa. Beck je sociologiju vidio na tlu *metodologijskog kozmopolitizma* koji raskida s *metodologijskim nacionalizmom*, odbijajući poistovjećivanje društva i nacionalne države. Dakle na sceni imamo sociologiju koja se rađa na temeljima kritičkog i refleksivnog odnosa druge moderne koja se suprosvjetljuje savremenom globalnom kapitalu. Prema tome, refleksivna sociologija omogućava jedno višedimenzionalno mišljenje i jedan fleksibilni pristup problemima koji su se množili unutar rudimentiranog ranijeg društvenog poretka i razvijali se kroz moderno industrijsko društvo. Tomislav Tadić u članku „Biti na vulkanu civilizacije“ konstatuje da savremena refleksivna sociologija inherira „mišljenje“ moderniteta koje bi podrazumijevalo referentnu vrijednost razumijevanja njezinog identiteta kroz različite sociološke perspektive. (Tadić, 2020)

Uticaj modernizacije uveliko je omogućio da tradicionalno društvo dospije u globalno društvo. Ona daje pretpostavke za formiranje novog društvenog poretka koje omogućavaju napredovanje društva kroz nove tehnologije i kroz prilagođavanje na iste kao što su brzi prenosi podataka vezani za transport i komunikacije koje će društvu za uzvrat omogućiti jedno stanje boljeg standarda života. Prema tome, modernizacija i kapitalizam, koji je intenzivirao taj proces, omogućili su procese globalizacije podstičući društveno-tehnološke pretpostavke za

realizaciju svjetskog uvezivanja. Globalizacija je povezana sa širenjem modernizacije van teritorije nacionalnih država i ona podrazumijeva spoj društvenih, ekonomskih i političkih kultura. Kod globalizacije se opetuje proces koji omogućava preobrazbu načina života kroz sve veću povezanost i međuovisnost pojedinih djelova savremenog društva.<sup>8</sup>

Treba imati u vidu da je globalizacija, kao što će se u nastavku vidjeti, profitno orijentiran proces koji omogućava brz protok kapitala i usluga van teritorije koja potiče sve veći rast transnacionalnih korporacija koje su neovisne o nacionalnim uvjetima. Ona uvezuje i zbližava različite fenomene. Nisu to samo opjevane blagodati međusobnog zbližavanja svijeta, već i globalizacija problema raznih vrsta. Trenutna situacija u svijetu koja je izazvana COVID-19 virusom sastavni je dio globalizacije i jedan od problema jeste zanemarivanje i njegovo zapuštanje do eskalacije koji je poprimio sve elemente pandemije. Svijet je globaliziran i rizike u takvim okolnostima je teško suzbijati što pokazuje svu moć globalizacije u kojoj je svijet kroz kapital, robe i usluge intenzivno povezan, što vidimo i u slučaju virusa koji je za kratko vrijeme postao gost u cijelom svijetu. Ipak, takva situacija pokazuje manjkavosti i ambivalencije trenutnog poretka. Iako je svijet uvezan, on nije (ili ne želi biti) prilagođen adekvatnim odgovorima na globalne probleme. Globalizacija je proces kojem odsustvuju mehanizmi kontrole i nošenja s neželjenim posljedicama, jer globalizacija je isuviše jednodimenzionalno oblikovana.

## 4.2 GLOBALITET, GLOBALIZAM I GLOBALIZACIJA

Pojam globalizacije danas obuhvata mnogo različitih značenja koja bi podrazumijevala i socijalni proces koja ima tendenciju uvezivanja cijelog svijeta, jedinstveno i sveobuhvatno, i shodno tome ona stvara nove i umnožava postojeće društvene mreže i aktivnosti. Prema tome, naglasiti ćemo određene razlike i višeznačnosti globalizacije i pojmova kao što su globalnost i globalitet, što je fundamentalno za razumijevanje globalizacije. Prema tome globalitet kao pojam podrazumijevao bi da naše društvo već odavno bivstvuje u svjetskom društvu što drugim riječima znači da nema usidrenih država. Nijedna država se ne može zatvoriti pred drugom. Prema Becku takvo svjetsko društvo bi se, zbog svog podrazumijevanja jedne akumuliranosti

---

<sup>8</sup> Koncept globalizacije prema Manfred B. Stegeru nije samo jedan pojedinačni proces nego ona podrazumijeva akumulaciju procesa koji djeluju istovremeno. Prema tome, isti se neravnomjerno na više nivoa i u različitim formama manifestiraju. (Manfred B. Steger, 2003, 35)



socijalnih veza koje nisu politički vezane za nacionalnu državu (čemu doprinosi medijalizacija svijesti), moglo posmatrati i kao reflektivno svjetsko društvo. (Beck, 2003) Globalitet podrazumijeva da više nema vezanosti za lokalitet kada se desi da se neka opasnost otme kontroli poput virusa na određenoj teritoriji. Ona se veoma brzo širi i tako predstavlja globalni problem koji pogađa cijeli svijet. On je produkt procesa globalizacije. Beck u studiji „Globalizacija“ navodi razloge neopozivosti globaliteta:

Rastuća interakcija i gustoća međunarodnog djelovanja;

Rast moć transnacionalnih koncerna;

Informacijsko-tehnološka revolucija;

Univerzalni zahtjevi za ljudskim pravima;

Bujice slika globalnih kulturnih industrija;

Policentrična svjetska politika;

Pitanja globalnog siromaštva;

Globalno uništavanje okoliša;

Transkulturni sukobi na jednom mjestu. (Beck, 2003, 29)

Može se zaključiti da ne postoji lokalno određen događaj, postoji samo lokalno u globalnom što prema Becku podrazumijeva novo preispitivanje refleksivne modernizacije. Najbolji primjer lokanog u globalno je i trenutna situacija. Kada se tokom decembra 2019. godine pojavila nova bolest koja je okupirala pažnju cijelog svijeta znanstvenici su otkrili da se radi o virusu korona koji se prvi put pojavljuje u Wuhanu te se veoma brzo širi po svijetu. Od tada isti biva dijagnosticiran širom svijeta. Dakle, od problema koji se desio sa širenjem na određenom lokalitetu je veoma brzo postao globalni problem koji je prešao iz lokalne epidemije u Kini u svjetsku globalnu pandemiju.

Sve veća poistovjećenost globalizacije s neoliberalnim kapitalizmom otvara put prema ideologiji globalizma naglašavajući pretpostavke odsustva regulacije. Dakle globalizacija je sa znanstvenog područja objektivni društveni proces ali da se ne bi pravila fundamentalna greška

prilikom razumijevanja njezinog značenja treba napraviti pojmovnu razliku između globalizacije i globalizma<sup>9</sup>:

Globalizam označava shvaćanje da svjetsko tržište izgurava ili zamjenjuje političko djelovanje, odnosno ideologiju vladavine svjetskog tržišta, ideologiju neoliberalizma. Ona se odvija monokauzalno, ekonomistički, reducira višedimenzionalnost globalizacije na jednu, ekonomsku, dimenziju. (Beck, 2003, 24)

Prema tome globalizam je ideologija koja želi da preuzme vlast i dominaciju na svjetskom tržištu, koja putem procesa globalizacije želi nametnuti određeni svjetski ustroj u korist privatnog interesa.<sup>10</sup> Beck kao što možemo da vidimo iz navedene teze naglašava prvenstveno ekonomsku dimenziju globalizacije koja baca sjenu na druge dimenzije. Ukazuje i na dihotomiju globalizma govoreći da jedna dimenzija jeste ona potvrdna koja prihvaća svjetsko tržište i druga strana koju on naziva „niječući“ globalizam koji podrazumijeva bježanje u različite oblike protekcionizma. (Beck, 2003, 25-26) Globalizam je provođenje neoliberalnih reformi procesima svjetskog uvezivanja, eksploatatorska ideologija i novi vid imperijalizma.

Neoliberalizam podrazumijeva političkoekonomsku ideologiju koja smatra da je neophodno skloniti državu iz ekonomske sfere. Ona je samo arbitar različitih interesa i politička forma koja daje pretpostavke za ekonomsku aktivnost i slobodan protok kapitala. To je prepuštanje vladavini svjetskog tržišta i diktatu kapitala. Kao takva, ona je omogućila već dovoljno bogatim da akumuliraju još veće bogatstvo potragom za prilikama na globalnoj skali, dok uporedo bivaju lišeni ograničenja na onoj lokalnoj. Tako su mehanizmi države u smislu političkih regulativa i poreskih nametanja postali nesvršishodni s obzirom da kapital može slobodno da putuje, pa se prije ušlo u trku za ponudom što boljih uslova za njegovu akumulaciju. Nacionalna država je izgubila suverenitet i podvrgnuta je kapitalu, a kao glavni akteri moći istupaju svjetske finansijske institucije i transnacionalne korporacije. Tako je ideja socijalne države doživjela svoj kraj a pod krinkom individualnih sloboda, što je bila glavna ideološka uzdanica neoliberalnih konceptualnih ideologa, a pojedinci su prepušteni samima sebi, lišeni svakog vida izvjesnosti. Neoliberalizam je trijumfalno koračao proklamirajući ideale slobode pojedinaca, a završio je u njihovoj masovnoj pauperizaciji. Promatrano u njegovoj suštini, kao što David

---

<sup>9</sup> Globalizacija tako nije samo novi proces nego ona predstavlja svojevrstnu revoluciju i prema tome ne smijemo je posmatrati isključivo kao ekonomski proces; ona nije samo ekonomska komponenta ,ona je višeznačna, tj. i politička, tehnička i kulturna na koju je velikim djelom uticao razvoj komunikacija. (Giddens, 2005, 32)

<sup>10</sup> Steger tvrdi sljedeće: „Obrnuto termin globalizacija bi trebao da označava niz društvenih procesa za koje se misli da transformiraju naše trenutno društveno stanje u stanje globalnosti“. (Manfred B. Steger, 2005, 8)

Harvey tvrdi, neoliberalni naumi nikada nisu bili emancipatorske vrste, već su oduvijek ciljali na povratak moći ekonomskoj klasi, čiji se utjecaj do 1970-ih počeo opadati. (Harvey, 2005 ) S procesima globalizacije, realizacija kapitala, bilo u finansijskoj ili proizvodnoj sferi, dobila je ogromne prilike, a procesi svjetskog uvezivanja postali su procesi svjetskog ugnjetavanja.

Globalizacija je poistovjećena s neoliberalnim kapitalizmom koja na taj način trasira put prema ideologiji globalizma na način da se daju pretpostavke za odsustvo regulacije. Globalizacija je proces koji podrazumjeva umreženost putem kojeg se uspostavljaju mnogostruke veze širom svijeta i tako premašuje nacionalni prostor i na taj način stvara savremeni društveni poredak. Veliku zahvalnost prema tome duguje tehnologiji koja je bitan aspekt globalizacije koja omogućuje komunikaciju širom svijeta. Ideja globalizacije bila je sažimanje vremena i prostora i na taj način jačanje i razvoj znanosti, demokratije, tehnologije, a pogotvo ekonomije. Prema Becku politički odgovor na globalizaciju je na polju kozmopolitizma.<sup>11</sup> Dimenzije globalizacije prema Becku su identificirane sa državom samo u pogledu nacionalnog pri čemu on pravi diferencijaciju između pojmova autonomije i suvereniteta i tvrdi da samo metodološki nacionalizam izjednačava ta dva pojma (Beck, 2004), pri čemu je Beckova ideja da se nacionalne države konstituiraju kao kolektivni državni akteri današnjem društvu. Kozmopolitizam je prema tome ključan za razumijevanje stvarnosti u kojem se društvo nalazi a sama ideja je upućena na jedinstvo svih građana širom svijeta, dakle to je nadzor koji se postavlja neovisno od patriotizma. Upravo se Beck zalaže za ideju „kozmpolitskog realizma“ koji je ključan za političko djelovanje. Međutim, pandemija je pokazala svu nedostatnost nadanja u kozmopolitsko djelovanje, pokazujući paradoksalno postojanje nacionalnih granica s postojanjem transnacionalnih prijetnji koje ne poznaju granice. Odsustvo mehanizama upravljanja globalizacijom ne samo da je trasiralo put osiromašenju i nestajanju srednje klase s enormnim uvećanjem privatnog kapitala, ono je dovelo i do zanemarivanja i „raspuštanja“ rizika različite prirode (ekološke, epidemiološke i sl.). Pitanje se postavlja: kako urediti globalitet ako ne postoji globalni politički entitet?

Politika otvorenih granica dovodi do odsustva regulacije na državnom nivou i to se automatski prenosi i na globalno, čak i onda kada granice bivaju ponovno zatvarane. Za vrijeme pandemije s virusom COVID-19 možemo da vidimo da kada se rizik proširo po cjelom svijetu veliki trag je ostavio na ekonomiju. Sprječavanje protoka kapitala ima razorne posljedice na

---

<sup>11</sup> Beckov stav je sljedeći: „Politički odgovor na globalizaciju je "kozmpolitska država“. Ona se zasniva na načelu nacionalne indiferencijacije države i omogućuje suživot identiteta pomoću načela konstitucionalne tolerancije“. (Beck, 2004, 134)

ekonomiju. Tome je doprinio upravo politički nezreo potez izolacionizma i povlačenja, koji je razotkrio dvije stvari: da je današnja ekonomija izolirano nefunkcionalna, jer je svijet isuviše međusobno ovisan glede robnih usluga; da ne postoji ideja niti namjera globalnog nošenja s problemima. Svijet gubi sposobnost da reagira na sve globalne zahtjeve od ekonomije, ekologije a sada više nego ikada i medicinske izazove.<sup>12</sup> Prema tome, moderno društvo je društvo rizika zbog čega je nesposobno za sprječavanje i sanaciju rizika koje je, između ostalog, samo proizvelo. ( Beck, 2006, 322) Modernizacija je bila dobra podloga koja je omogućila da se društvo transformira u globalno društvo koje stvara jednu novu dimenziju, ali je ono vođeno profitom, zanemarujući *neintendirane posljedice* koje se otvaraju i ugrožavaju društvo, pri čemu nema adekvatnih odgovora.

Društvo je vođeno napretkom koje je umjesto proizvodnje veće sigurnosti i veće kontrole samo povećalo probleme nesigurnosti i neizvjesnosti. Posmatranjem situacije koja je društvo globalno zadesila i dovela do ogromnih kapitalističkih gubitaka prema Grace Blakeley podrazumijeva novu fazu kapitalizma i pojavu novog *državno-monopolskog kapitalizma*. (Blakeley, 2020) Recesija koju je izazvala pandemija sve je oči usmjerila na državu zahtjevajući intervenciju više nego ikad prije. Globalni kapitalisti od države traže rješenja za spašavanja privatnog kapitala. To je prema njima (Ad hoc) pri čemu možemo da kažemo da se sebično radi na vlastitim interesima za vrijeme pandemije koja je planetarni problem i prema tome zahtjeva rješenje za sve ljude.

### 4.3 KAPITALIZAM I EKSPLOTACIJA RIZIKA

Posmatranje rizika onako kako je to Ulrich Beck prezentirao potencira da se desila transformacija iz nečega što je bilo na ličnoj osnovi a potom prešlo u nešto što je globalno, nešto što više nije lična stvar nego zajednička. Prema tome proces modernizacije je poslužio rizicima da se totaliziraju. Već je ranije bilo navedeno 5 argumentacija o samougrožavanju civilizacije a sada će fokus biti na sljedeće: rizici modernizacije su *big business*. Oni su ultimativni cilj ekonomista koji imaju nezasite poglede kada je upitanju akumulacija kapitala.

---

<sup>12</sup> Beck navodi da neodgovornost aktera donosi sve veću neizvjesnost a rizik koji je popratni sindrom pokazuje i globalnu slabost tržišta. Ono što je trebao da bude garant sigurnosti otvara sve veće nesigurnosti, pri čemu se otvaraju nezamislive dimenzije rizika. Prema Becku mi smo svjetsko rizično društvo u kojem se ispoljava kontradikcija: umjesto povećanja sigurnost dolazi do višestruke nesigurnosti (Beck, 2004)

Industrijsko društvo tako postaje okidač za mnoge opasnosti koje prema Becku imaju sve što je sadržano u sintagmi „rizično društvo“. (Beck, 2001, 37)

Svijet vođen idejom napretka i tehnoloških inovacija je zanemarivao dobrim djelom opasnosti koje se razvijaju i koje nas sve urgožavaju. Kapitalisti u tome vide priliku za ostvarivanje profita; s druge strane svaka prilika je rizik. Ljudi su svakodnevno izloženi opasnostima koje je nemoguće izbjeći i s kojima „spavamo i s kojima se budimo“. Na to nas podsjeća i virus COVID-19. Rizik koji je prisutan i prolazi kroz različite mutacije.<sup>13</sup> Pored toga ipak neko od toga profitira jer imamo na sceni potražnju i borbu na tržištu usluga glede farmaceutskog rješenja krize. Mnoge razvijene zemlje se takmiče u proizvodnji i osvajanju tržišta svojim proizvodima nudeći što bolje rješenje za suzbijanje pandemije, što vidimo na primjeru vakcina i nadmetanja u proizvodnji istih. Dakle, za svaki problem traži se rješenje koje je naravno profitabilno obojeno; s druge strane problema ne fali tako da je to uvijek dobitna kombinacija.

Giddens navodi da moderni kapitalizam pruža svoje korjenje u budućnost u kojem se ogleda profit. Svaki rizik se pokušava iskalkulirati kako bi se dobili procenti njegovih posljedica te tako dobila slika profita i rizika koji s istom dolazi. (Giddens, 2005, 44) Ono što je ključno iskorišteno uz rizik a i time orijentirano na profit jeste pružanje relativne sigurnosti, a to je osiguranje. Prema tome, Giddens navodi primjer preraspodjele rizika: "Ako netko svoju kuću osigura od požara, rizik samim time ne nestaje“. (Giddens, 2005, 45) To je način na koji se profit ostvaruje i u riziku vidi dobra prilika. Savremeno društvo funkcionira na taj način, a kapital koji treba umnožavati je nezamisliv bez njih i prema tome možemo reći da je to ples po tankoj žici, jer kada se jednom rizici plasiraju, a njihovo djelovanje metastazira, tada je teško pratiti i dijagnosticirati rizik sve dok ne bude kasno.<sup>14</sup> U našem slučaju primjer osiguranja od rizika ogleda se u vakcinama koje trebaju da osiguraju zdravlje ljudi a pri tome određene korporacije ostvaruju profit u kriznoj situaciji. Razvijene zemlje se nadmeću na tom polju nudeći svojoj patent kao najrealniji za suzbijanje virusa i najsigurnijeg u pogledu zdravlja čovjeka. To nadmetanje koja je vakcina bolja i efikasnija podrazumijeva da će razvijene zemlje voditi borbu što će rezultirati povećanjem cijene samih vakcina i resursa neophodnih za njezinu proizvodnju. Takva situacija nastavlja prolomiti krizu pri čemu siromašnije zemlje dodatno

---

<sup>13</sup> Prema Giddensu rizik nije isto što i opasnost te se shodno tome rizik poima kao nešto što se aktivno posmatra i kalkuliše. (Giddens, 2005, 42)

<sup>14</sup> Giddens razlikuje dva tipa rizika: jedan je koji naziva vanjski a on dolazi od strane tradicije ili prirode; drugi tip koji naziva proizvedeni rizik koji podrazumijeva novu dimenziju rizika koji nije bio identificiran u prošlosti, ali koji između ostalog ide duboko u intimu privatnog života kao što je institucija braka, obitelji itd. (Giddens, 2005)

plaćaju ceh, koje akumulacijom istih u bogatije predjele ne mogu dobiti ni priliku da imuniziraju stanovništvo u zadovoljavajućoj mjeri.

Giddens kaže:

uhvaćeni smo u upravljanje rizikom. Širenjem proizvedenog rizika, vlade se ne mogu pretvarati da ih se to ne tiče. Nužna je njihova međusobna saradnja, s obzirom na to da je malo novih rizika ograničeno nacionalnim granicama. (Giddens, 2005, 51)

Odsustvo mehanizama društvene kontrole pokazao se kontraproduktivno. U borbi protiv nevidljivog neprijatelja u prvom planu bi trebalo biti zdravlje svih ljudi i da borba protiv istog neprijatelja bude kroz zajedničku saradnju. Na pojedinim slučajevima svjedočimo da države vode politiku u kojoj svoje stanovništvo snadbjevaju vakcinama i gomilanjem vakcina stvaraju određene podjele u društvenom poretku. Svaka od njih želi da što prije obezbjedi svoje stanovništvo vakcinama i na taj način ostvari prednost nad drugima u ekonomskom pogledu. Takve okolnosti otežavaju situaciju i suzbijanje krize u globalizovanom svijetu. Prema tome Bauman govori o modernosti kao o pukom očekivanju sutrašnjice i boljeg vremena u odnosu na tromu sadašnjost čija je namjena samo da se približimo budućnosti pod kojom se podrazumijeva viša vrijednost. Metaforički poredi put u budućnost sa hodočašćem, podrazumijevajući da takav život je put ispunjenja ali da taj put predstavlja i gubitak smisla. Prema tome rutine se ne mogu dostići iz razloga što bi takav krajnji cilj lišio sadašnjost smisla. Takav koncept odlaganja zadovoljenja koje je bila bitna odrednica modernog društva prema Weberu doprinijela je uveliko akumulaciji kapitala. (Bauman, 2011, 153)

Svjetska zdravstvena organizacija, čija bi uloga suzbijanju trenutne situacije COVID-19 i iznalaženje najboljih rješenja i uputa kako bi se sačuvalo zdravlje ljudi trebala biti ogromna, zakazala je u koordinacijama. To prije svega možemo da vidim na primjeru izbora vakcina gdje su određene vakcine odobrene i ocijenjene kao dobre u borbi sa virusom i da su kao takve rješenje za sve ljude. Ipak na obzornu imamo drugačiju sliku gdje imamo takmičarsku trku na nacionalnom nivou za određene vakcine koje su priznatije od drugih, što pokazuje kontradiktornost u odnosu na zajednički cilj koji treba postići ili prepreku koju treba savladati pokazuje kontradikcije globaliteta: nacionalno je i dalje živo. U jednoj takvoj politici možemo da vidimo da su ipak neke od vakcina, kao što su kineske, dobile nizak nivo povjerenja. Dakle, njihova slika je već u javnosti donekle diskreditovana. A najveći paradoks jeste taj što kineske vakcine zbog konfuznih pravila neće biti unijete u pojedine COVID- pasoše, jer nisu priznate

tj. odobrene od strane Evropske agencije za lijekove. Tako opća borba protiv neprijatelja završava u nacionalnom takmičenju i partikularnim interesima nacionalno obojenih koncerna.

#### 4.4 ZAKLJUČAK

Danas je, više nego ikad, u savremenom društvu izražena potreba za sigurnošću a sve oči su usmjerene na znanost od koje se traži rješenje i objašnjenje novonastalih situacija koje potresaju društveni poredak. Velik utjecaj globalizacije na društvene tokove je evidentan, a za to sve je bila dobra podloga modernizacija i težnja za napretkom društva kroz razvoj znanosti i modernih tehnologija sa idejom da se društvo dovede u stanje u kojem će svijet biti sigurno i ugodno mjesto za boravak a društveni život olakšan. Život u modernom dobu je postao suprotno od onoga očekivanog. Svaki dan nas na to podsjećaju nove promjene koje se dešavaju a pandemija izazvana virusom COVID-19 oslikava u kakvoj situaciji se nalazi savremeno društvo. Povećana je naizvjesnost sadašnjice a drugom nogom uveliko zakoračeno je u budućnost.

Pojam globalizacije koji je prožet kroz rad odnosi se na Beckova i Giddensova razmatranja i definiciju globalizacije pod kojom podrazumijevaju jednu novu dimenziju života van teritorija koja podrazumijeva saradnju s drugima. Pored toga treba spomenuti da globalizacija omogućuje bolji i brži potok robe i usluga a kao glavni djelatnici tog procesa zauzimaju svakako transnacionalna preduzeća koja su centralne tačke globalizma i koja nisu vezana za nacionalnu teritoriju. Rad također pokušava pobliže pojasniti globalizaciju kroz Beckovu triangulaciju pojmova globalitet, globalizam, globalizacija koji su nužni za shvaćanje globalizacije u savremenom društvu, pri čemu je autor smatrao da odgovor na globalizaciju i njezino djelovanje se nalazi u kozmopolitizmu pa je rješenje upravo uspostava kozmpolitske države.

Globalizacija je poistovijećena sa neoliberalizmom, koji je prema tome podloga za globalizam. Neoliberalizam je ekonomska ideologija koja ima za cilj da osvoji ekonomsko tržište a država bude uklonjena iz takvog ekonomskog procesa. Sve to skupa dolazi do odsustva mehanizama i deregulacije pošto slobodan i nekontroliran protok kapitala omogućava pojedincima na svjetskom tržištu da maksimalno povećavaju svoju dobiti kroz akumulaciju kapitala. Politika slobodnih granica vodi do odsustva regulacije i konkretnog odgovora na

situacija s pandemijom virusa COVID-19. Svjetska ekonomija je ugrožena, pri čemu su pogotvo ispaštale one nerazvijene zemlje. U svijetu se vodi mrtva trka između pojedinih razvijenih država za društveni poredak i savladavnje ekonomske krize kako bi što prije došli do stabiliziranije situacije i velike prednosti nad ostalim, čemu svjedoči vakcinalijski nacionalizam.



## **5 ODSUSTVO MEHANIZAMA KONTROLE I SANACIJE: NESIGURNO DRUŠTVO**

Današnje društvo strukturalno proizvodi rizike koje je teško kontrolisati i koji nas sve plantarno pogađaju i prema tome ne prave razlike na osnovu nacionalnosti, klase, religije, rase, te onih koji su u savremenom društvu vijdeli veliku šansu da akumuliraju kapital i da povećaju svoju moć i bogatstvo, pri čemu se stvara ogroman jaz i socijalna diferencijacija u društvu i među državama. Rizik uvijek graniči sa idejom ostvarivanja određenog cilja koji može da ima različite motive pri čemu su mu „kumovi“ izlaganje opasnostima i nesigurnostima. Promatranje rizika se vrši iz različitih uglova, putem znanstvenih disciplina i metoda, iz čega proizilazi da pogotovo u današnjim društvima velika pažnja se posvećuje riziku, tačnije načinima kako savladati iste, i pored toga istražiti ih kako bi društvo i državu mogli upozoriti i pripremiti za iste. Prema tome, rizik je neizostavni dio savremenog doba i privlači pažnju svakog čovjeka i brojnih znanstvenika koji su pokušavali upozoriti u kojem pravcu društvo ide, među kojima se posebice ističu vizionarski pogledi Ulricha Becka. Društvo koje je profitno orjenitsano idejom napretka zanemaruje rizike koji ostaju u magli i uvijek su prisutni te njihova eskalacija je samo pitanje vremena. Kada govorimo o rizicima u savremenom društvu, automatski većemo kalkuliranje i prognozu njihovih djelovanja. Međutim, uvijek će postojati oni koji su se okuražili i koji su spremni založiti bez odgovornosti „sudbine“ drugih kako bi ostvarivali privatne interese. Rizike ne bi trebali da uzimamo zdravo za gotvo i oslanjati se na puke kalkulacije i vjerovanje da će isti biti otklonjeni bez većih posljedica na budućnost. Ozbiljenje opasnosti pogađa svakoga. Treba reći da rizici nisu puka opasnost po društva i države oni su i šansa za ostvarivanje profita pri čemu je pojam rizika koloritniji i ne smijemo ga posmatrati jednodimenzionalno. Rizik je prema tome i konstruk i razvija se u više pravaca pri čemu njegovo djelovanje je teško pratiti. Današnja društva se nalaze pod velikim uticajima izvana što za posljedicu ima da društva trpe turbulencije i podrhtavanja društvenog poretka pri čemu su takva društva veoma labilna i podložnija promjenama što između ostalog i potvrđuje njihovo obilježje koje je sve aktuelnije a to jeste „društvo rizika“. Možemo da zaključimo da rizici koji se javljaju prožimaju društvenu zbilju te oni nisi više kao u ranijim periodima vezani za teritoriju nego se oni pod uticajima globalizacije brže distribuiraju. Demitologizacija rizika, odnosno gdje se oni ne objašnjavaju putem onostranog i volje prirode kao u predmodernim vremenima, preusmjerili su pažnju na traženje njihovog izvorišta. To su rizici koji potiču neizvjesnost a rezultat su društvenog razvoja tehnike i tehnologije. Tako društvena proizvodnja

ubrzava i unapređuje društvo te ostavlja iza sebe predmoderno društvo koračajući dugim koracima idejom napretka koja je trebala da društvu ponudi rješenje koje će upostaviti blagostanje i kontinuirani razvoj. Mnogi rizici, koji su nastali od zanemarivanja ekoloških pitanja, genetski modificovane hrane, genetskog inženjeringa, nuklearne energije, raznih prenosivih bolesti, globalnog zagrijavanja i efekta staklene bašte i mnogih drugih opasnosti s kojima se svijet susreće, rezultat su znanstvenih i tehnoloških postignuća, te prema tome dakle uzrokovani čovjekovom voljom. Oni su produkt društvenih praksi na kojima počiva savremeno društvo.

Kada su u pitanju proizvedeni rizici, oni su finalni rezultat sopstvenog znanja i modernizacije koje je čovjek uzrokovao te pomoću tehnike i tehnologije ostavio uticaj na prirodu. Međutim treba reći da su takva postignuća čovjeku olakšala i donjela i dobre strane ali s druge strane predstavljaju nezimjeran rizik. Društvo je postalo dinamično i njegov rast i razvoj stvara strukturalne rizike koji postaju elementi oblikovanja savremenog društva. Pandemija korona virusa je dobar primjer i aktuelna tema koja pokazuje neizvjesnost društva te je distribuirana putem procesa globalizacije. Posmatrajući novog nevidljivog neprijatelja koji se pojavio u Kinu u gradu Wuhanu krajem decembra 2019. godine te kroz medijsku informiranost na prvi pogled se činio kao nešto što je daleko od nas ali je kroz kratak period mehanizmima savremene društveno-ekonomske povezanosti (transport ljudi i robe) postao sastavni dio cijelog čovječanstva.

Život u savrenom društvo ispoljava brojne neizvjesnosti i nesugurnosti koje se svakodnevno nameću i o kojima se vode diskusije, a rizik je neizostavan dio društva i privlači pažnju svakog čovjeka. Kada govorimo o rizicima i neizvjesnostima koje prouzrokuju treba naglasti da se tu ne radi samo o globalnom riziku koji potresa društvo nego se radi i o mnogim svakodnevnim situacijama pri čemu se ispoljava nesigurnost donošenja odluka. Svakodnevica je ispunjena rizikom i neizvjesnošću što pokazuju i primjeri radnog mjesta, odnosa između rodova, dovođenja upitanje institucije braka, te ljubavi i sl. Nesigurnost radnog mjesta je dovela do straha pojedinaca pri čemu se strah širi te on nije samo prisutan zbog eventualnog gubitka radnog mjesta nego i zbog same promjene radnog mjesta već i straha za vlastito zdravlje, te drugih posljedica koje se reflektuju na privatni život. Doba u kojem društvo trenutno obitava pokazuje kako su pojmovi poput rizika, opasnosti, društvene diferencijacije, različitih formi sukoba popratna pojava današnjice. Najbolji primjer za to jeste porast velikog broja nuđenja sigurnosti, osiguranja, zaštite prava, centara za bračno savjetovanje i sl. Korona virus je poslužio kao dobar primjer za dublje probleme koji već od prije potresaju društveni poredak i

pri čemu se zanemariavaju posljedice koje su konačni sindrom. Kada su u pitanju nejednakosti o kojima se aktuelno raspravlja one su već odavno prisutne samo što je kriza s kojom je svijet suočen dodatno pogoršala stanje i možda će ova situacija biti katalizator da se nešto mora promijeniti na tom putu. Pandemija je oslikala negativne trendove ali ih i dodatno ubrzala. Neravnoteža radnih mjesta dodatno se proširila što dovodi na dnevni red brojna socijalna pitanja, prema čemu potvrđuju tezu da savremeno društvo prožimaju neizvjesnosti i nesigurnosti, pri čemu su oni duboko marginalizovani kroz ranije periode, što upućuje na odsustva adekvatnih i transparentnih rješenja za globalni interes društva. Susret s neizvjesnostim postala je navika i virus COVID-19 je dodatno radikalizirao cijelu situaciju. Svaki pojedinac je suočen s istim problemom koji pojačava teret na njegovim nejakim leđima. Kada nam neko kaže da je život „neizvjestan“, to nije ništa novo i samo ga dodatno potkopavaju situacije kao što je pandemija uzrokovana korona virusom. Posljedice su se odrazile na ekonomiju, mentalno i tjelesno zdravlje, posao i na finansije svakog čovjeka. Pitanja koja se kroz to provlače su pitanja o iščekivanju budućnosti, stabilizaciji, kako prevladati strah te nadanju da će svijet ponovo biti onaj stari. Ljudi su skolni da teže sigurnosti i obavljanju rutiniziranih radnih obaveza, teže komforu pri čemu je trenutna situacija na njih ostavila emocionalan utisak i povećala tjeskobu.

Nova realnost koja prijete društvu i koja se pokazuje kroz novi stil života izaziva strah, zabirnutost za socijalni i ekonomski status, pri čemu se javljaju i sindromi ksenofobije. Promjene koje su se dogodile ostavljaju traumatične posljedice na društvo pri čemu su nastale i razne bojazni. Savremeno doba je ispunjeno neizvjesnostima i neočekivanim događajima koji nas uvijek i iznova mogu iznenaditi te nas uče, uprkos ideološkim konstruktima vladajućih elita, da pojedinačnim i individualnim načinom se neće puno toga postići. Istina je takva da će nestabilnost i neizvjesnost uvijek biti prisutne u životu ali da se treba raditi na kolektivnim mehanizima na globalnom nivou kako bi svijet relativno funkcionisao, te na taj način umanjio duboke krize i izbjegao izvanredna stanja, kao što je trenutno s pandemijom COVID-19. Posljedice koje su nastale povećavaju socijalnu nejednakost i prave sve veću polarizaciju između bogatih i siromašnih. Sve to očajnički zahtjeva intervenciju na globalnom nivou više nego ikada prije i na dnevni red im stavljaju takva pitanja zahtjevajući od međunarodnih agencija i organizacija zaštitu vitalnih interesa društva.

Razlika koja se desila u odnosu na nekadašnje mehanizme kontrole. Sloboda protoka robe i usluga omogućava veliku cirkulaciju i kada iskrse problem kao što je korona virus teško je uspostaviti adekvatnu kontrolu koja je na globalnom nivou prijeko potrebna. U odnosu na

predmoderni period kada je rizik bio lokalizovan i bilo je lakše nositi se s istim te kada je međuovisnost bila manja nego danas, u globalnom društvu su granice otvorene i opasnost od rizika, kao što je korona virus, teško je pratiti. Potrebni su adekvatni globalni mehanizmi kontrole. S modernizacijom i globalnom tržišnom dinamikom došlo je do raskida s ranijim strategijama koje su se primjenjivale za suzbijanje rizika koji prijete i ugrožavaju društvo. Globalno upravljanje trebalo je da ponudi politički koncept kojem je osnovna uloga da djeluje na globalnom nivou pružanja adekvatnih mehanizama upravljanja koji su u interesu nacionalnih država. Zbog čega je i proces globalizacije razlog brojnih diskursa i dilema a mnogi kritičari smatraju da je baš ona razlog neuspjeha nacionalne privrede i održivosti. Globalno tržište zahtjeva slobodu kretanja robe i usluga i uklanjanje granica kako bi se kapital brže kretao, a time i akumulirao. Ono što predstavlja problem jeste da svjetska politika tržišta koja se vodi izbjegava odgovornosti, a pri tome ubire plodove takvog koncepta.

Bez obzira na sve, stvari nisu tako jednostavne. Potrebno je nešto veća solidarnost, ali i veća transparentnost. Potrebna je i demokratija koja je jednaka prema svima, a ne trenutni koncept koji daje suprotne rezultate. Potrebne su globalne institucije koje će pružiti snažan otpor i stabilnost, pri čemu će politika takve vlasti zaštititi prava nacionalnih država. Dakle, da bismo ubirali plodove onoga što je rezultat globalne politike potrebno je bolje upravljanje rizicima. Prema tome loše upravljanje na globalnom nivou je ono što zapravo globalizaciju čini opasnom i negativnom posljedicom. Opasnost kao što je pandemija koja je prouzrokovana korona virusom posljedica je globalizacije. Sve što se događa na globalnoj sceni jeste to da virus, kada se pojavi u velikim industrijskim gradovima kao Wuhan, u samo nekoliko sedmica može da obiđe cijeli svijet. Odgovor na politiku globalizma nikako nije deglobalizacija i zatvaranje granica te podizanje ograda. Ono što je očajnički potrebno jeste adekvatnija politika na globalnom nivou jer se u suprotnom ne može imati sigurnost i kontrola, što vidimo i na praktičnom primjeru pandemije. Međutim ono što je praksa pokazala jeste kontradiktornost koja u punom jeku pokazuje da nema odgovornosti i da su institucije u tom pogledu zakazale čak i u odnosu prema samima sebi. Interesi svjetske politike koji idu u korist bogatim kapitalistima i političkoj moći transnacionalnih korporacija i na globalnom nivou ugrožavaju balans između razvijenih i onih zaostalih zemalja kao što su zemlje Trećeg svijeta. Kada govorimo o suzbijanju pandemije neophodno je da države imaju adekvatan kapacitet kontrole i nadzora za praćenje kako bi svrsishodno reagirale. Dakle, svjetska politika ima problema sa koordinacijom i raspodjelom resursa koji su potrebni za borbu protiv rizika i opasnosti. Ona nam sugerira da je potrebno više ulaganja u nadzor i zdravstvene organizacije.

Prijetnje koje se šire na globalnom nivou je potrebno stizati i vraćati u kolosijek, a to podrazumijeva ulaganje u poboljšanja higijene, sanitarnih uvijeta, ulaganje u zdravstvena istraživanja, poboljšati ulaganja u regulaciju i provedbu. Savremeno društvo je suočeno s brojnim deregulacijama u vremenu kada je na stanju sve opća privatizacija. Svjetska zdravstvena organizacija je proglasila pandemiju i izvanredno stanje širom svijeta i borbu protiv nevidljivog neprijatelja. Takva situacija je najbolji pokazatelj koliko se pažnje posvećivalo sigurnosti, kontroli i nadzor, a s druge strane i reakciji u slučaju sličnih kriza. Prebacivanje problema na pojedince i izdavanje mjera koje se odnose na individualne mjere pokazale su se u najmanju ruku apsurdne i prema tome njihova neefikasnost se ogledala u tome da bez obzira koliko slijedili određene upite i dalje smo izloženi opasnosti. Svaki dan u javnost od strane eksperata, znanstvenika, intelektualaca forisiran je pojam opreznosti. Pri čemu se politika vođena načelom opreznosti nije pokazala adekvatnom na odgovor kontrole virusa. Provedba zaštitnih mjera koja se ogleda u blokiranju svakodnevnog života pokazala se iracionalnom i koja dovodi u pitanje svrsishodnosti mjera koje su postavljene, ili je za takav povod bila druga motivacija? Pored toga, vješto se prebacivala krivica na pojedince kada je u pitanju moralna odgovornost i na taj način se skreće pažnja da moraju biti poslušni i da njihova neposlušnost ugrožava druge. Dok se zatvaranje granica pokazalo kao promašaj i samo dodatno pogoršalo situaciju i ugrozilo normalno funkcionisanje država, te u ekonomskom pogledu ostavilo dubok trag, mjere koje su izdate u vidu socijalne zaštite, zatvaranje granica i socijalno distanciranje su spriječile normalne aktivnosti na tržištu pri čemu se je situacija dodatno zaoštrila. Da nema adekvatnog rješenja u samom startu pokazuje se kroz takve upute i da se na kolektivnim mehanizmima skoro pa uopće i ne radi. Pitanje sigurnosti je fundamentalno za svaku državu i vitalni interes svakog čovjeka ali i njezina vrijednost dobija na težini u kriznim situacijama, što pokazuje da je ona promjenjiva i da se stalno mora raditi na iznalaženju novih ideja i povećanja kontrola u savremenom društvu. Pokazalo se više nego ikada kolika je međusobna ovisnost, kako politička tako i ekonomska. Ono što je izostalo u samom startu kada je virus počeo da se širi na lokalnom nivou jeste pravovremena reakcija i informacija da bi se na globalnom nivou poduzelo sve kako bi se spriječila eskalacija, pri čemu su očigledno takve mjere zanemarene u samom startu da bi već kasnije cijela situacija s virusom otišla daleko. Ono što je potrebno popraviti poboljšati na globalnom nivou jeste međunarodno tijelo i mehanizam koji će popunjavati praznine u laboratorijskim znanostima i sigurnost zaštitnih mjera. Potreban je veći nadzor nad visokorizičnim istraživanjima koja imaju dvostruke motive te sustav registracije na međunarodnom nivou koji zahtjeva globalni sigurnosni standard i zaštitu materijalne odgovornosti. Veća opreznost je potrebna u kontekstu planiranja unaprijed, što će u budućnosti

omogućiti veću učinkovitost različitih medicinskih protumjera u različitim subpopulacijama, što s druge strane omogućava lakše upravljanje s rizikom kao što je slučaj s COVID-19. Pandemija nije samo pitanje zdravstvene krize nego je ono između ostalog pitanje nacionalne ali i globalne bezbjednosti.

Licemjerje dominantnih diskursa ogleda se u tome da kada rizici potresaju cijeli svijet te isti svakodnevno govore o zajedničkoj borbi i međusobnoj solidarnosti, međutim u praksi vidimo drugačiju sliku pri čemu se potvrđuje navedena teza. Za vrijeme krize umjesto *fair play* igre vodi se maraton među najrazvijenim svjetskim silama koje žele za svoje stanovništvo da obezbijede što više vakcina i na taj način što prije stabiliziraju situaciju na svojoj teritoriji, a da na globalnom nivou ostvare prednost u odnosi na druge te se ekonomski što prije stabiliziraju. Konkurencija koja se pojavljuje na globalnom nivou dovela je svijet u stanje zabrinutosti zbog „vaccinacijskog nacionalizma“, stavljajući sebe u fokus, pri čemu se gramzivo radi na snadbijevanju što većih količina vakcina za sebe. Pod „vaccinacijskim nacionalizmom“ se podrazumijeva konsenzus s farmaceutskim proizvođačima koji garantuje isporučivanje vakcina „njihovoj“ populaciji, pri čemu stvaraju prednost nad drugim državama i priziva već sada poznatu frazu „moja zemlja je prva“. Tržišno vođeni mehanizmi farmaceutskih korporacija pokazuju se kao nedovoljni da postignu cilj, pri čemu ograničene zalihe i prekomjerne potrebe kreiraju pobjednike i gubitnike. Distribucija vakcina u takvim okolnostima na globalnom nivou postaje otežana; dakle, dolazi do nejednake raspodjele posebno prema siromašnijim državama. Konstantno pozivanje na globalnu saradnju od strane svjetske politike i potenciranje priče o globalnom dobu otvorenih i transparentnih uslova je kontradiktorno jer vidimo porast nacionalizma i povlačenja i ograničavanja svoje teritorije. Ovo sve izaziva zabrinutost i konfuzno stanje društva.

Situacija s rizikom i virusom se nastavlja. Virus prolazi kroz mutacije i stalno se javljaju nove forme te se pandemija kontinuirano produžuje bez obzira na činjenicu da vakcinacija napreduje u pojedinim državama. Takva politika zasigurno je samo otežala borbu jer logično je da ako je virus pogodio sve i da prema tvrdnjama svjetske zdravstvene organizacije bez imunizacije svih neće biti napretka na tom polju, pri čemu one države koje su to već uradile u velikom broju neće postići puno dok i drugi ne urade isto. One države koje su najviše obećavale u borbi protiv istog neprijatelja započele su maraton za osvajanje novog svjetskog poretka. Bogate razvijene zemlje su igrale na sigurno pa su još dok su vaccine bile u fazama testiranja počele da ih nabavljaju i osiguravaju dovoljan broj za svoju populaciju. Prema tome, siromašnije zemlje se suočavaju sa zabrinutosti da će njihova populacija trpiti zbog

nedostupnosti vakcina ili će na kraju biti prepuštene na milost drugih koji su već obavili i obezbijedili dovoljno za sebe. Dok situacija vremenski oscilira, dolaze novi sojevi virusa.

Odgovor na pandemiju mora biti kolektivan. Borba dakle treba da bude kolektivna jer je i virus globalni problem i njegovo djelovanje je drakonsko zbog brzine kojom se proširio i njegovih mutacija, pri čemu je ekonomski potresao i one razvijenije i bogatije države. Ono što već sada se ispoljava jeste da mutacije koje stalno nastaju, koje dovode efikasnost vakcina u pitanje, rezultat su velikog broja zaraženih ljudi i da ovakva politika ne samo da otežava borbu nego izaziva i nepovjerenje. Prema tome „vakcinacijski nacionalizam“ kao vladina politika nastavlja ugrožavati sve. Koliko god savremeno društvo bilo tehnološki razvijeno u praksi postoje brojni problemi i kameni spoticanja koji prolongiraju ovu situaciju s korona virusom a jedan od glavnih problema jeste društveno-političko uređenje. Na globalnom nivou su se počele javljati alternative odgovora na krizu a to je globalni vakcinacijski program koji ima za cilj da liječenje od COVID-19 učini dostupnim po cijelom svijetu te da raspodjela bude poštena kako ne bi ispaštale one siromašnije zemlje. Međutim situacija je kompleksna i globalna politika je dodatno produžuje što dovodi do nepotrebnog dodatnog širenja i već spomenutih novih sojeva virusa. Za posljedicu imamo i dalje smrtno ishode te ponovno uspostavljanje mjera koje se kose s ljudskim pravima, a s druge strane društvo se susreće s prijetnjom da virus mutira i izbjegne imunitet koji je postignut, da li prirodnom borbom organizma ili vakcinacijom. Možemo na kraju da sumiramo i kažemo da je sebičnost koja se ispoljila za vrijeme krize i politika koja je orijentisana na vlastitu populaciju imala i društveno i ekonomski kontaproduktivnu reakciju. Siromašne zemlje ostaju u neizvjesnosti i tonu dok će one bogatije moći da prije isplivaju i stvore prednost i tako ostvare svoj cilj.

## 6 ZAKLJUČAK

Iz perspektive savremenog društva možemo da zaključimo da se u novom dobu u kojem društvo obitava izlaže brojnim rizicima i opasnostima u raznim sektorima društvenog života, pri čemu se stvara jedna nova dimenzija za ljude koja bitno utiče na njihov stil života. Rizici su mnogobrojni i tiču se znanosti koja se očito nalazi u krizi, rizik od gubitak posla, rizik na polju tržišne ekonomije i kapitala, rizika od zagađenja okoliša, globalnog zagrijavanja, efekta staklene bašte, te virusa, prenosivih bolesti i sl. Prema tome možemo da vidimo da se pred savremenim društvom nalaze brojne opasnosti ali trebamo se složiti i sa konstatacijom Ulrich Becka i Anthony Giddensa, Zygmunt Baumana da moderna društva nisu ništa opasnija od onih nekih ranijh perioda ali da se prema njima priroda rizika očito mijenja. Savremena društva su prema svojoj dinamici podložna rizicima koje ne možemo posmatrati jednodimenzionalno jer se oni manifestiraju u različitim pravcima. Sam pojam savremenog društva, gledajući iz perspektive modernizacije, smatra se rizičnim društvom, što nam upravo Ulrich Beck u svojoj studiji „Rizično društvo“ elaborira i prema tome upozorava, a što se najbolje oslikava u COVID-19 krizi. Važan korak je napravljen kroz proces modernizacije koja je bila most za prelazak društva iz tradicionalnog u društvo masovne proizvodnje.

U svemu tome ključan je pojam moderne. Procesi moderne su kompleksni. Beck je pod prvom modernom podrazumijevao klasičnu modernu ili jednostavnu modernu te je prema njemu ona omogućila odlazak iz ranijeg agrarnog, tradicionalnog u industrijsko društvo. Jednostavna moderna je ona koja su potkopali procesi globalizacije, individualizacije, te nastajanje rizika koji su nastali kao rezultat zastarijevanja. Prema tome, pojam rizika se počeo shvaćati kao globalni problem. Društvo prve moderne bavilo se socijalnim nejednakostima i ugnjetavnjima te ono što je karakteristično bilo za djelovanje na određenom teritoriju, dok ono novo društvo koje smjenjuje društvo jednostavne moderne je društvo nepredvidivosti koje stalno gleda u budućnost. To društvo je društvo druge moderne koje svojim djelovanjem prevazilazi sopstvene okvire. Taj diskontinuitet je nezamijećen jer moderniziranjem sama moderna sebe modernizira, ali ne revolucionarno, nego postepeno i nezamijećeno. Postupne promjene i inovacija proizvode novi ambijent i jaz između epoha. Društvena paradigma usmjerena na prevazilaženje rizika završila je kao podloga za njegovo množenje. Neizvjesnost savremenog društva produkt je modernizacije.



Prema tome savremeno društvo se pokazalo s mnoštvom turbulencija kroz ideju napretka koja je podrazumijevala razvoj i inovacije tehnike i tehnologije podržane od strane znanosti. Znanost potkrepljuje, a takve činjenice jesu sam koncept modernizacije koja podrazumijeva prema tome konstantnu proizvodnju koja je ljudski produkt. Demitologizacija prirode pokazuje da više ne možemo da okrivljujemo samo prirodu, nego je čovjek taj koji stvara rizike. Ideja koja je društvu trebala da osigura da izgradi komfor, da pruži zaštitu je završila u drugoj krajnosti a to je stanje neizvjesnosti, nesigurnosti, stanje kompleksnosti, nepredvidivosti i na kraju, ono što je potvrdio i korona virus, a to je stanje iznenađenja.

Upravo je ideja napretka, koja korištena kako bi čovjek spoznao prostor oko sebe, iskorštena tako da je čovjek učio od prirode kako bi uz pomoć tog znanja istu ukrotio, pri čemu je Bacon imao pravo kada kaže da je znanje moć. Tu se nije zaustavila ljudska potraga te su kroz znanost razvijali metode za podvrgavanje prirode ali i veoma brzo na isti način upotrebljenje za kroćenje društva. Spoznaje kroz ideju napretka motivisana je ciljevima kapitala i akumulacije istog, dok je nekada znanje u grčkoj podrazumijevalo najviše dobro te je samo sebi bilo cilj. Kvalitet je zamijenjen kvantitetom, pri čemu je instrumentalno znanje zamijenilo intrizično te je broj postao kanon prosvjetiteljstva. Adornov i Horkheimerov koncept kulturne industrije pokazuje da je razvoj tehnologije i tehnoloških inovacija iskorišten u sferi propagande kako bi se namentnula istina u koju cijeli svijet treba povjerovati. Tako da su sredstva masovne proizvodnje koja su poslužila za akumulaciju kapitala potpomognuta instrumentalizacijom znanja suočila su društvo s mnoštvom nepredvidivog i neplaniranog. Ono što se prema tome ogleda u savremenom društvu jeste mnoštvo neizvjesnosti u svim sferama.

Savremeno društvo tako ostavlja iza sebe ono što je karakteriziralo raniji period društva i način života tradicionalnog oblika koji je prevaziđen kroz ubrzane dinamike razvoja tehnologije na koju je uticala modernizacija. Modernizacija je poslužila kao podloga za intenzivne procese globalizacije, koja je otklonila ono što je nekada društvu pružalo zaštitu i sigurnost. Takvo društvo potresaju različite promjene vrijednosti i normi ponašanja, te na polju socijalnih usluga koje su trebale da budu zaštita za svakog pojedinca. Društvo tako prolazi kroz razne faze i mutacije pri čemu je pojedinac postao centar takvih promjena koje su povećale strahove, nesigurnosti i neizvjesnosti koje prožimaju životnu zbilju i to je nešto što se ne završava nego se prenosi i ostavlja budućim generacijama.

Savremeno društvo je društvo promjena koje su mnogobrojne i brze. Prema tome upozorenje Becka je bio poziv na akciju i na buđenje društva na pronalaženje i preispitivanje

novih termina koji su potrebni za interpretiranje savremenog doba, na pronalaženje novih alternativa. Nakon tridesetak godina od njegovih kapitalnih ideja pokazuje autentičnost i tačnost Beckovih tvrdnji. Društvo je postalo više nego ikada prije podložno stalnoj dinamici, mobilizaciji i zahtjeva reakciju pri čemu upozorava da se mora djelovati proaktivno, a ne reaktivno; mora se pratiti stanje a ne da se ostane „uspavan“. Uticaj globalizacije koji omogućava protok kapitala i koji je prema tome ishodište neoliberalizma još je jedan od bitnih faktora kada posmatramo rizik. Globalizacija se očituje kroz uklanjanje granica i sve veću slobodu kretanja, pri čemu se ni jedna država ne može zatvoriti pred drugom zbog neprestane međuovisnosti, omogućuje, što vidimo na primjeru COVID-19, veoma brzo i za kratko vrijeme širenje virusa po cijelom svijetu.

U današnjem dobu globalizacija je neizbježna pri čemu se vode rasprave o njezinim pozitivnim i negativnim uticajima. Za vrijeme pandemije pokazalo se kako je pod uticajem globalizacije ozbiljno pored bolesti narušena i ekonomija. Društvo koje je već pokazalo brojne socijalne nejednakosti sada još više povećava iste. Oni koji su prije pandemije imali problema sada ih imaju još više. Odsustvo intervencije na kolektivnom nivou i preuzimanje odgovornosti pokazalo je manjak solidarnosti i prepuštanje tereta na individualne sposobnosti pojedinca, nastavljajući tako tovariti teret na slabašna leđa pojedinca. Manjak solidarnosti se pokazao među državama koje se za vrijeme pandemije pokušavaju nametnuti na vrh piramide i iskoristiti ovakvu situaciju uspostavljajući novi društveni poredak. Borba protiv nevidljivog neprijatelja koja je trebala da bude prioritet ispoljava neke druge strane i pokazuje nejednakosti i licemjerje dominantnih diskursa. Radi se o „vaccinacijskom nacionalizmu“ koji je jedna od poteškoća koja dodatno usporava borbu i suzbijanje virusa. Razvijene zemlje nastoje da što prije i što u većem broju svoje stanovništvo opskrbe vakcinama i tako što prije uspostave ekonomski balans i druge ostave iza sebe. Takav pristup ne pomaže da se situacija sredi i dovede u relativnu kontrolu, jer da bi se situacija počela vraćati u normalno stanje sve zemlje moraju imati zadovoljavajuće i adekvatne mehanizme. Razvijene zemlje koje kotiraju visoko na tržištu žele najbolje za sebe te na taj način produbljuju krizu. Prema tome stvara se globalni pritisak na proizvodnju vakcina što uzrokuje poskupljenje resursa, što je otežalo siromašnijim zemljama borbu i koje su postale osuđene na donacije koje su sprovedene preko globalnih platformi.

Prema tome jedna od negativnih posljedica globalizacije jeste ekonomska nepravda i nejednakost. Takva slika pokazuje sebičnost u vremenu kada je svijet suočen sa istim problemom i kada bi zdravlje i normalan život trebalo da bude svima cilj. Mnoge odluke su ličile na puko eksperimentisanje umjesto da su bile konkretnije i da su motivisane brigom u

pravom smislu te riječi. Rizici koji se pokušavaju mjeriti i kalkulisati otimaju se kontroli i to se vidi iz primjera korona virusa, gdje se javljaju različite forme i mutacije virusa i što produžava krizu na višegodinju. Zatvranje granica, smanjivanje socijalnih interakcija, higijenske mjere i vakcinisanje, revakcinisanje ne doprinose suzbijanju virusa. Brojna pitanja koja muče svijet kada je u pitanju ova prenosiva bolest pokazuju koliko je teško vratiti stvari na staro i obnoviti povjerenje ljudi. Neke od činjenica još su da i one države koje su reagovale brže i agresivnije pokazalo se da situacija nije toliko bolja.

Virus se i dalje širi što zahtjeva bolje kontrolne mehanizme na globalnom nivou. Veliki problem je i tačnost informacija koje su trebale da budu pravovremene i koje su trebale da budu donesene prije nego što rizik eskalira jer globalna pandemija se ne događa svaku put kada se neki virus pojavi. Problemi nastaju kada za iste nema informacija koje su tačne. Pored toga, izostanak kontrole robe i transporta je također jedan od razloga zašto je došlo do globalnog širenja. Upravljanje se pokazalo loše i neodgovorno pri čemu se cijela situacija oko korona virusa politizira. Godinama se rizici pojavljuju i gomilaju, samo se njihova imena smjenjuju, a pitanja su uvijek ista koja više manje dolaze iz istih izvora. Turbulencija i rizika će uvijek biti društvo treba da se suosjeća s drugima i da se poveća solidarnost, a ne diskriminacija i marginalizacija. Sve veći strah koji se širi društvom uzrokovan je posljedicama modernosti, pri čemu je stanovništvo izgubilo povjerenje. Ako je prije virusa postajala nesigurnost i neizvjesnost sada je situacija dramatično pojačana, što pokazuje jednu novu dimenziju savremenog društva kojem ponestaje alternativa, pri čemu promjene s kojima se ono susreće pokazuje novu realnost.

## 7 LITERATURA

1. Adorno, T., Horkheimer, M. (1989): *Dijalektika prosvjetiteljstva (Dialectic of Enlightenment)*, Sarajevo: Veselin Maseleša- Svjetlost.
2. Beck, U. (2001): *Rizično društvo (The Risk Society), U susret novoj moderni*. Beograd: „Filip Višnjić“.
3. Beck, U. (2001): *Pronalaženje političkoga. Prilog teoriji refleksivne modernizacije (Finding the political. A contribution to the theory of reflexive modernization)*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
4. Beck, U. (2003): *Što je globalizacija? (What is Globalization?)*, Zagreb: Biblioteka Novi poredak.
5. Beck, U. (2004): *Moć protiv moći u doba globalizacije (Power against power in the age of globalization)*, Zagreb: Školska knjiga.
6. Beck, U. (2006): *Living in the World Risk Society. *Economy and Society*, 35 (3), 329-345.*
7. Bauman, Z. (2011): *Tekuća modernost (Liquid Modernity)*, Zagreb: Naklada Pelago.
8. Bauman, Z. (2010): *Fluidni strah (Liquid Fear)*, Novi Sad: Mediteran.
9. Blakeley, G. (2020): *The Corona Crash, (How The Pandemic Will Change Capitalism)*. London: Verso.
10. Giddens, A. (1998): *Posljedice modernosti (The Consequences of Modernity)*, Beograd: „Filip Višnjić“.
11. Giddens, A. (2005): *Odbijegli svijet*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
12. Harvey, D. (2005): *A Brief History of Neoliberalism*, New York: Oxford University Press.
13. Kalanj, R. (1994): *Modernost i napredak (Modernity and Progress)*, Zagreb: Antibarbarus.
14. Markuse, H. (1968): *Čovjek jedne dimenzije (One-Dimensional Man)*, Sarajevo: Veselin Maseleša.
15. Steger, M., B. (2005): *Globalizacija (Globalization)*, Sarajevo: Šahinpašić.
16. Tadić, T. (2020): *Biti na vulkanu civilizacije: Ulrich Beck, Anthony Giddens, Zygmunt Bauman o ontološkoj (ne)sigurnosti (Being on the Volcano of the Civilization: Ulrich Beck, Anthony Giddens and Zygmunt Bauman on the Ontological (In)Security)*. *Sophos*, 13(1), 27-52.

17. Weber, M. (1978): Privreda i društvo (Economy and Society), Beograd: Prosveta.
18. Volerstin, I. (2005): Uvod u analizu svjetskog sistema (World-Systems Analysis): An Introduction), Cetinje: OKF.
19. Vrcan, S. (2005): Suvremeni prijepori oko sociologije Ulrich Beck, Zygmunt Bauman i Ernest Gellner (Contemporary Controversies over Sociology Ulrich Beck, Zygmunt Bauman, and Ernest Gellner), Sveučilište u Splitu.

In this paper, I analyze modern society, which due to the influence of modernization and globalization has become dynamic and therefore produces risks that threaten and affect us all, and accordingly bring the individual into a state of uncertainty and insecurity. Starting from Ulrich Beck's ideas, I want to show a conceptual view of the notion of risk that contributes to the *ontological uncertainty* and uncertainty that society goes through, including the concept of contemporary world events related to the spread of the COVID-19 virus. The paper also alludes to the relative control and direction of risk, which can therefore lead to uncontrolled anarchy. I point out the importance of the influence of modernization and the idea of progress within which the relationship between the traditional and the modern is presented, emphasizing how exactly the same was implemented on the wings of science and technological development. Therefore, I point out the great influence of economic activities and capitalism, which has its foundations in modernization, and whose purpose and ultimate goal is to maximize profits. I also try to show the crisis of science, which automatically means a crisis in thinking that comes to the fore in modern circumstances when we have risks on the horizon that we cannot observe in one dimension. I also analyze the triangulation of the terms globality, globalism and globalization, which are necessary to understand the overall picture of the impact of globalization on the social order, which is, among other things, identified with the ideology of neoliberalism. Therefore, I note that such processes have largely led to a lack of regulation and decentralization of policy, which therefore makes it difficult to establish control and a concrete response to the coronavirus pandemic.

Keywords: Ulrich Beck, modernization, globalization, capitalism, risk, COVID-19, individualization, privatization, insecurity.